

KOROŠKI VESTNIK

letnik 39

številka 1

**50 let
Avstrijske državne pogodbe**

Ljubljana, 2005

KOROŠKI VESTNIK

je glasilo

ODBORA SKUPNOSTI KOROŠKIH PARTIZANOV V LJUBLJANI,
ZVEZE KOROŠKIH PARTIZANOV V CELOVCU in
KLUBOV KOROŠKIH SLOVENCEV V LJUBLJANI IN MARIBORU

Od 1967 do 1968 je izhajal kot Vestnik odbora koroških partizanov, od 1968 do 1992 pa kot Vestnik koroških partizanov.

ISSN 1318-1866

UREDNIŠKI ODBOR:

dr. Boris Jesih, *glavni in odgovorni urednik*

dr. Borut Marjan Sturm, *urednik za zamejstvo*

Marija Simončič Mojca, *tajnik*

Irena Destovnik, Lipej Kolenik, mag. Marjan Linasi, Lidija Potrč Dunja,

Tone Roblek, mag. Polona Sketelj, Stane Uršič, Olga Vipotnik

UREDNIK ZVEZKA:

Janez Stergar

Naslov uredništva:

Koroški vestnik, p.p. 1723, 1001 Ljubljana

ali boris.jesih@guest.arnes.si

Poslovni račun:

Klub koroških Slovencev v Ljubljani – NLB, Ljubljana, Trg republike 2,

02083-0050910525

Tisk: Littera Picta, Ljubljana, julij 2005

Revijo sofinancira Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije. Izid te tematske številke sta omogočila Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu ter Državni svet Republike Slovenije.

KAZALO

Jožef Jeraj:

Koroški kulturni dnevi v Ljubljani ob 50-letnici Avstrijske državne pogodbe 5

Okrogla miza »Slovenci v Avstriji 50 let po podpisu Avstrijske državne pogodbe«

Jožef Jeraj:

Uvodni nagovor ob pričetku posveta 9

France Cukjati:

Pozdrav predsednika Državnega zbora RS 10

Janez Sušnik:

Državni svet RS in zamejski Slovenci 11

Franc Pukšič:

Vladna politika do Slovencev v zamejstvu in po svetu 13

Jožef Jeraj:

Predstavitev namena okrogle mize 15

Avguštin Malle:

Slovenstvo v Avstriji 50 let po Pogodbi o vzpostavitvi neodvisne in demokratične Avstrije 17

Jože Wakounig:

Na znotraj imamo koroški Slovenci različna mnenja, na zunaj moramo govoriti z enim jezikom 37

Valentin Inzko:

Na Koroškem živi samozavestna, nadpovprečno izobražena in evropsko usmerjena slovenska manjšina 41

Peter Vencelj:

Uresničevanje manjšinske zaščite za Slovence v Avstriji . . . 46

Janez Stergar:

Pol stoletja Avstrijske državne pogodbe, zaježitev vala asimilacije in vloga civilne družbe pri tem 49

Janez Dular:

Zamejska zemljepisna imena na zemljevidih 54

Vladimir Klemenčič:

Prednostne naloge slovenske pomoči zamejstvu 55

Jožef Jeraj:

Povzetek tez in predlogov razpravljavcev na okrogli mizi 10. maja 2005 57

Jožef Jeraj:

Koroški kulturni dnevi v Ljubljani ob 50-letnici Avstrijske državne pogodbe

Asimilacija med Slovenci v Avstriji še vedno deluje uničujoče. Njihovo število se je – po uradnih avstrijskih ljudskih štetjih – od leta 1955 zmanjšalo vsega na četrtno in to kljub celoviti zaščiti, ki naj bi jo zagotavljala Avstrijska državna pogodba (ADP). Določila 7. člena ADP o manjšinski zaščiti so zelo jasna. Zakaj Republika Avstrija še po 50 letih ni izpolnila vseh določil, zakaj ni dovolj politične volje, da se izvede namen in doseže smisel pogodbe? Ali je Slovenija (in je bila prej Jugoslavija) dovolj vztrajna in učinkovita kot zaščitnica svoje manjšine v Avstriji? Koliko prispeva k asimilaciji ideološko pogojena razdvojenost med našimi rojaki? To so glavne dileme, ki jih je želelo Društvo slovensko-avstrijskega prijateljstva (DSAP) osvetliti z organizacijo okrogle mize »Slovenci v Avstriji 50 let po podpisu Avstrijske državne pogodbe«.

Društvo je organiziralo posvet odličnih poznavalcev položaja Slovencev v naši severni sosedbi v okviru drugih Koroških kulturnih dnevov v Ljubljani. Ti so potekali med 26. aprilom in 14. majem 2005. V sodelovanju s Krščansko kulturno zvezo in Slovensko prosvetno zvezo iz Celovca ter s partnerskim Avstrijsko-slovenskim društvom za Koroško smo uspeli slovensko javnost neposredno seznaniti z ustvarjalnostjo na glasbenem, gledališkem, slikarskem in publicističnem področju koroških Slovencev. Predstavitvi videokasete in DVD-ja dr. Janka Zerzerja »Po koroških poteh« ter nastopu pevske skupine »Vaščani pojo« sta sledila razstava »Domovina, mili kraj« zilijskega slikarja Franza Wiegeleja in kratek koncert mladih violinistk, sester Popotnig. Dobro napolnjena dvorana Slovenske filharmonije je pozdravila mešani pevski zbor »Danica« iz Šentprimoža v Podjuni; koncert je pripravila kulturna agencija Lane. Zaključno prireditev tokratnih Koroških kulturnih dni v Ljubljani pa je predstavljala vesela igra »Martin Krpan« Mladinske gledališke skupine SPD Radiše.

V pripravah na jubilejno 50-letnico ADP se je v Avstriji, še posebej pa na Koroškem, zvrstila vrsta prireditev, na katerih so sodelovali ugledni javni delavci in visoki politiki s predsednikom Republike Avstrije dr. Heinzom Fischerjem na čelu. Na večino prireditev so bili povabljeni tudi predstavniki koroških Slovencev, na nekatera še strokovnjaki in politiki iz Slovenije. Pogosti gostje na teh prireditvah so bili prav udeleženci okrogle mize v Državnem svetu Republike Slovenije, zato so lahko podali dokaj realno oceno položaja koroških Slovencev (na žalost so Slovenci na avstrijskem Štajerskem ostali kar nekako ob strani dogajanju oziroma njihova prizadevanja v medijih niso prišla toliko do izraza).

Cilji, ki jih je na teh posvetih predstavljala avstrijska politika (poudarjanje izvršenih pozitivnih ukrepov), so bili v pravem nasprotju z zahtevami organizacij koroških Slovencev. Narodni svet koroških Slovencev je že za konferenco konsenza oblikoval jasna stališča in jih posredoval kanclerju Schüsslu. Toda kancler je na konferenco poleg koroških politikov povabil še »domovinske organizacije«, ki so celotno povojno obdobje sovražno nastopale proti zahtevam koroških Slovencev. Tako je bila konferenca že vnaprej obsojena na neuspeh. Tudi tokrat je prišla do izraza razdvojenost koroških Slovencev, saj se je bila Zveza slovenskih organizacij (ZSO) pripravljena pogovarjati s Heimatdienstom, Narodni svet (NSKS) pa je taka »pogajanja« odklonil. V ospredju konference je bila izpolnitev sklepa avstrijskega ustavnega sodišča iz leta 2001 o postavitvi dvojezičnih krajevnih napisov. A koroški Slovenci so zahtevali izpolnitev še vrste drugih obveznosti (javna raba slovenščine, finančna pomoč za otroške vrtce in izobraževanje, mandat v deželnem zboru itd.). Kako neznatna je pripravljenost avstrijske države, kaže že neizpolnitev uredbe iz leta 1977 o postavitvi krajevnih napisov; tudi po 15. maju 2005 glede uradne topografije ni bistvenih premikov na bolje.

Koroški Slovenci so v tem odločilnem obdobju pričakovali močno podporo Slovenije. Ta se je sicer zavzela za uresničitev določil ADP, ni pa bila pripravljena problematike internacionalizirati in tvegati morebitnega poslabšanja odnosov z Avstrijo s postavitvijo konkretnih zahtev, do katerih je upravičena kot država zaščitnica svoje manjšine.

Društvo slovensko-avstrijskega prijateljstva (z že omenjenimi so-prireditelji) je s Koroškimi kulturnimi dnevi v Ljubljani in posebej z okroglo mizo želelo kot del civilne družbe v matični Sloveniji opozoriti ne le na vsebinsko bogato in pestro ustvarjanje koroških Slovencev ter na nerazumljivo velike probleme, s katerimi se še vedno soočajo, ampak tudi na pomen urejanja manjšinskih vprašanj za

odnose med sosednjima državama ter v skupni Evropski zvezi. Za večji in trajnejši odmev teh opozoril je dobrodošla pričujoča objava poteka okrogle mize v tematski številki »Koroškega vestnika«.

Zahvala za objavo velja uredništvu revije, za katero izhajanje skrbi predvsem ljubljanski Klub koroških Slovencev; ta je na različne načine sodeloval tudi pri izvedbi tokratnih kulturnih dni. Med sponzorji prireditelj in objave pa lahko hvaležno omenimo Energetiko Ljubljana, Mercator, Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, Mestno občino Ljubljana, podjetji BACA in »Belica« iz Medane ter ljubljanski Inštitut za narodnostna vprašanja. Za organizacijo Koroških kulturnih dni je bilo zaslužnih veliko posameznikov z obeh strani – sedaj lažje prehodne – meje. Pri objavi gradiva okrogle mize pa je posebej treba omeniti Tjašo Krenn, ki je poskrbela za prepis magnetograma, in Katjo Stergar, ki je jezikovno pregledala besedilo.

Okrogla miza »Slovenci v Avstriji 50 let po podpisu Avstrijske državne pogodbe«

(DVORANA DRŽAVNEGA SVETA REPUBLIKE SLOVENIJE, LJUBLJANA, 10. MAJ 2005)

Jožef Jeraj:

Uvodni nagovor ob pričetku posveta

Spoštovane dame in gospodje! Ko se najprej lepo zahvalim gledališkemu igralcu in pesniku Tonetu Kuntnerju za umetniško povedano Zdravljico, vas pozdravljam v imenu Društva slovensko-avstrijskega prijateljstva (DSAP), ki organizira današnjo okroglo mizo v okviru niza prireditev Koroških kulturnih dnevov v Ljubljani. Dneve prirejamo ob pomoči Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, Državnega sveta RS in več slovenskih podjetij, skupaj s celovškimi Krščansko kulturno zvezo (KKZ), Slovensko prosvetno zvezo (SPZ) in partnerskim Avstrijsko-slovenskim društvom za Koroško. Naše društvo prireja Koroške kulturne dneve že drugo leto zapovrstjo v želji, da postanejo tradicionalni. Laní smo v tej dvorani skupaj z Državnim svetom organizirali srečanje s Slovenci iz sosednjih držav pod naslovom »Slovenci v združeni Evropi«. Letos pa se posvečamo slovenstvu v Avstriji 50 let po podpisu pogodbe o Avstriji oziroma – kot se glasi uradno – Državne pogodbe o obnovitvi neodvisne in demokratične Avstrije. Pogodba je pomembno krojila usodo Slovencev na Koroškem in Štajerskem, a na žalost še vedno ni v celoti izpolnjena.

Veseli nas, da so se nam pridružili naslednji visoki gostje: predsednik Državnega zbora dr. Franc Cukljati, predsednik Državnega sveta g. Janez Sušnik, vodja Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu državni sekretar Franc Pukšič, ekselenca veleposlanik Republike Slovenije dr. Valentin Inzko in drugi. Cenjene visoke goste vabim, da nam spregovorijo nekaj pozdravnih besed.

France Cukjati:

Pozdrav predsednika Državnega zbora

Spoštovani predsednik Društva slovensko-avstrijskega prijateljstva, ki nam veliko pomeni, spoštovani gostje! Čudovite so bile Prešernove besede iz ust gospoda Kuntnerja. Privrele so iz srca, iz slovenskega srca. Mislim, da smo Slovenci najprej Slovenci domoljubi, ne nacionalisti, ampak Slovenci. Poglejte v Kanado, Ameriko, Argentino, koliko slovenske ljubezni je povsod tam, kamor so Slovenci na tak ali drugačen način odšli v tujino! Kot sem rekel, pa Slovenci nismo nacionalisti. Slovenci smo tudi Evropejci, smo širokega duha. Hkrati ko govorimo, da naj prva Zdravljica seveda velja mladenkam in mladen'čem Slovincem, v isti sapi tudi rečemo: »Žive naj vsi narodi!« To nas zaznamuje skozi vso zgodovino. Mi se znamo prilagoditi okoliščinam. Nismo sovražni do nobenih narodov, tudi do majhnih ne, kaj šele do velikih, a obenem smo v svojem srcu tako zelo slovenski in zaradi tega tudi izredno občutljivi za vse krivice.

Duh slovenstva, povezan z občutkom za krivico, ki jo doživljamo skozi zgodovino, nas spremlja ves čas, tudi v tem času, ko govorimo o Koroški in o naših Slovincih na Koroškem. Morda se komu zdijo to majhne stvari, majhni zapleti, a nas bolijo. Krivica, kjerkoli jo doživljamo kot Slovenci, nas boli. A kot sem rekel, smo obenem Evropejci. Smo ljudje, ki se znamo pogovarjati, ki se želimo pogovarjati, ki nenehno vztrajamo v dialogu, ki skušamo vse stvari rešiti tako, kot se rešujejo med sosedi, ki naj ne bodo vragi, ampak mejaki, dobri mejaki.

Zato, spoštovani gostje, vam želim, da danes ne spregovorite samo v smislu zgodovinskih dejstev in ocenjevanja zgodovine, ampak tudi, kako naprej v teh časih. Spregovorite o problemih, ki za koroške Slovence še niso rešeni. Seveda se obenem opravičujem, da vas zapuščam zaradi drugih obveznosti, prepričan pa sem, da bo imelo vaše srečanje za rezultat zelo dobre sklepe.

Janez Sušnik:

Državni svet RS in zamejski Slovenci

Spoštovani gospe in gospodje, dragi zamejci, gospod veleposlanik, lepo pozdravljeni! Najbrž bi bilo potrebno veliko besed spregovoriti o skupni zgodovini, ki se je pravzaprav malo bolj tvorno začela takrat, ko smo še živeli v skupni državi, torej pred prvo svetovno vojno. Potem pa so nam skupni dogodki, ki so se odvijali vse do prelomnega 1. maja v preteklem letu, ko spet živimo v skupnosti evropske družine, skupnosti evropskih narodov. Mislim, da smo Slovenci ponosni na svoj narod, da smo ponosni zato, ker smo pošteni, ker smo delovni, ker znamo čutiti drug drugega. Kjerkoli sem do sedaj bil, torej tudi v Kanadi v preteklem letu, sem videl, kako tam deluje to človeško srce, slovensko srce, kakšno domoljubno pričevanje teh ljudi se dogaja v Torontu in v drugih krajih Kanade. Prav tako je seveda tudi v našem zamejstvu na Koroškem, v zamejstvu v Italiji. Skratka, res gre za Slovenca, kjerkoli je, ima čut do svojega naroda, do svoje države.

Državni svet posveča veliko pozornost civilni družbi in vključevanju družbene problematike, zato so vsa društva, tudi Društvo slovensko-avstrijskega prijateljstva, zanj zelo pomembna. Ker je gospod Jožef Jeraj predsednik društva, prav tako pa tudi državni svetnik in predsednik Komisije za mednarodne odnose in evropske zadeve, v eni osebi strnjuje kar precej pomembnih funkcij in skrbi, da bi se čim boljše izpeljale nekatere aktivnosti za dobrobit Slovencev po svetu.

Tudi Državni svet je zavzet za razreševanje problematike v Avstriji. Moram reči, da se je v zadnjem času mnogo stvari izboljšalo. Tako smo komisiji Državnega zbora dali pobudo za sprejem zakona o Slovencih v zamejstvu. Po izdelavi osnutka zakona smo ga nadgradili z vključitvijo Slovencev iz zamejstva v odločitve institucij slovenske države. Več pobud smo takrat, ko je bilo vprašanje še nerešeno, dali za rešitev Radia 2 in tako naprej. Pobuda je bila dana tudi za notifikacijo slovenskega nasledstva sopodpisnice Avstrijske državne pogodbe, posebno za izvedbo in izvrševanje njenega 7. člena. Kritično smo obravnavali poročilo Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu ter Komisije Državnega zbora za Slovence v zamejstvu in po svetu ter seveda tudi obravnavali iniciativo za vključitev predstavnikov Slovencev iz zamejstva v parlamentarni sistem Republike Slovenije. Tako je v Državnem svetu – posebno

tudi po zaslugi gospoda Jeraja – prisotno nenehno spodbujanje, kako se povezovati čim bolje in čim bolj vestno; tudi sedaj, ko smo v skupni evropski državi. Politično, gospodarsko, kulturno in ostalo povezovanje prek meje ostaja naša dolžnost, ker smo en narod.

Ne bom pozabil 70-tih let, ko je že takratna država namenila 2 % od vseh izvoznih poslov neposredno za pospeševanje gospodarskih subjektov v zamejstvu. Moram reči, da je bilo na avstrijskem Koroškem, to tudi sam dobro vem, takrat ustanovljenih kar 17 mešanih družb. Žal ne vem točno, iz kakšnih razlogov so vse več ali manj propadle, samo dve od takrat ustanovljenih še poslujeta. Tedaj je bil namen dober in danes mislim, da je treba politično-kulturne in pa gospodarske vezi pospeševati. Pri tem smo na dobri poti. Avstrijska država veliko vlaga v slovensko gospodarstvo in to je dobro. Mi pa imamo seveda odprto pot, da posebno v maloobmejnem področju tudi veliko postorimo. Če bomo dosegli dobre sinergije, bodo naše vezi čedalje plodnejše. Tudi Avstrijci se učijo slovenskega jezika. Slovenci smo seveda že nekoč večinoma znali nemški jezik, sedaj mora še slovenščina postati jezik komuniciranja v tem pasu. Danes namreč govorimo, da je meja samo še na papirju, da je to zgolj statistična meja, ker je v bistvu ni več.

Avstrijska državna pogodba po 50 letih še ni v celoti uresničena. Mislim, da bi morala biti ustrezna klima za to na obeh straneh, posebej tudi na avstrijski strani, da se bo reševalo še tisto, kar do sedaj ni bilo rešljivo. Pričakujem, da bo današnja okrogla miza prinesla neke sinergije, kako priti do dokončnih zaključkov in do uresničevanja obvez, ki jih je avstrijska država sprejela glede manjšin.

Z drugim domom avstrijskega parlamenta dobro sodelujemo. Dunajski parlament, zgornji in spodnji dom, je v lanskem letu ustanovil forum srednjeevropskih držav, kjer poleg Avstrije sodelujejo še Češka, Poljska, Slovaška, Madžarska in Slovenija. V naslednjem mesecu se skupina srednjeevropske pobude ponovno sestane in bo vključila še države bivše Jugoslavije. To je pomembno. Inicijativo je treba pozdraviti in na Bledu se bomo v glavnem pogovarjali, kako naj bi se srednji del Evrope povezoval z bruseljsko centralo in kako na vseh področjih doseči čim boljše sorazmerje in bivanje ljudi in držav, posebej kar se tiče uresničevanja lizbonske strategije in ostalih strategij, ki so v projektu Evropske unije. Tudi v prejšnjem tednu smo bili skupaj v Budimpešti, kjer smo se posebej pogovarjali z obema domovoma avstrijskega parlamenta o naših skupnih prizadevanjih za čim boljše sodelovanje v bilateralnem smis-

lu in za čim boljši nastop v srednjeevropski pobudi za nemoteno usklajevanje naših pogledov na skupno evropsko življenje in napredek Evrope ter 450 milijonskega prebivalstva Evrope.

Zaključil bi z željo, da bo ta okrogla miza res v smislu dobrega sodelovanja, dobrega povezovanja in pa seveda ohranitve narodne identitete, kar je eno ključnih vprašanj, s katerim se ukvarjajo tako Avstrija in Slovenija pa tudi celotna Evropska unija.

Franc Pukšič:

Vladna politika do Slovencev v zamejstvu in po svetu

Lep pozdrav, spoštovani gospod predsednik in seveda celotno Društvo slovensko-avstrijskega prijateljstva in spoštovani gospod veleposlanik Republike Avstrije v Sloveniji. Pozdrav seveda tudi vsem udeležencem današnje okrogle mize.

Vlada, ki je bila imenovana decembra lani, ima v svojem programu zelo resno zastavljeno tematiko Slovencev v zamejstvu in po svetu. To je zapisala že v svoja programska izhodišča in v koalicijsko pogodbo. Ne samo, da je zapisala, ampak je takoj na začetku tudi izvedla določene zadeve, tako da je Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu, ki je bil prej v nekoliko nižjem rangu, danes v okviru kabineta predsednika Vlade RS gospoda Janeza Janše, kar pomeni, da je tudi državni sekretar iz njegovega kabineta neposredno odgovoren prav predsedniku vlade.

Da imamo zelo resne namene nekaj narediti za ohranitev slovenske identitete, slovenskega jezika in slovenske kulture zunaj meja Republike Slovenije, dokazujemo z delovanjem, ki smo ga zastavili v uradu. Eden izmed takšnih elementov je tudi razpis za financiranje dejavnosti Slovencev po svetu. Kar nekaj je bilo slišati v zvezi s »krivičnim« razpisom za Slovence v zamejstvu. Doslednost in preglednost nam nalagata tako Računsko sodišče kot proračunska kontrola. Za zadnji dve leti so bila poročila namreč negativna, kar seveda pomeni, da tudi poraba sredstev ni bila v skladu s slovensko veljavno

zakonodajo. Predsednik vlade je rekel, da bomo delali v skladu z zakonom in to seveda delamo ter izvajamo. Pokazalo se je veliko nesoglasij in neenotnega nastopanja prav s strani slovenske skupnosti na avstrijskem Koroškem. Mogoče je k temu doprinesel tudi denar. Če je tega dovolj ali preveč, potem so razlogi za medsebojna obrekovanja in kreganja. Če je tega manj, potem so razlogi za skupno delo. Mi bomo doprinesli k temu, da bo tudi na Koroškem več razlogov za skupno delo. Zato bo tu financiranje potekalo neposredno prek tistih subjektov, ki ohranjajo slovenski jezik, slovensko kulturo in slovensko identiteto.

Naj se ustavim na točki Avstrijske državne pogodbe (ADP) in njenega 7. člena. Deset let po drugi svetovni vojni je bilo potrebnih, da so se velesile odločile in Avstriji vrnile državnost na osnovi ADP. Republika Avstrija je svojo neodvisnost dobila tudi zato, ker je v državni pogodbi zapisan 7. člen, ki govori o ohranjanju slovenske in hrvaške manjšine. Da je Republika Avstrija dolžna to izvajati in izpolnjevati, je nesporno, če je pravna država. Če pa tega ne izvaja, postavlja pod vprašaj tudi legitimnost, svojo pravnost in seveda tudi svoj izvir. Nastala je iz Avstrijske državne pogodbe. Ni opravičila, da po 50 letih niso izpolnjene zaveze Republike Avstrije glede uresničevanja elementarnih pravic za obe manjšini, tako slovensko kot hrvaško.

Res je, da so nekateri elementi manjšinske zaščite urejeni, pri drugih so le poizkusi, vključno z dogodki zadnjih dni. Tako imenovana konsenzna konferenca bi morala priti do konca in seveda prinesiti neke rezultate. Bojim pa se, da so nekateri predvideni koraki bolj koraki za megljenje, tako kot je na Koroškem velikokrat tudi bilo. Gre za to, da bo praznovanje 15. maja bolj slavnostno, po 15. maju pa je glede na dosedanje izkušnje žal upravičena bojazen, da se te stvari ne bodo razrešile.

Tako Republiki Avstriji kot Evropi je Slovenija lahko samo za pozitiven vzgled in svetla luč v celotnem razreševanju manjšinske problematike. Tako zaščito, kot jo imata italijanska in madžarska manjšina v Republiki Sloveniji, žal nima nobena druga manjšina v nobeni drugi državi. Nikoli za manjšino ni preveč pravic, ker je manjšina v večinskem narodu pač vedno manjšina. Upajmo, da se bo vsaj na evropskih parketih, v evropski diplomaciji to počasi začelo tudi spoštovati in da bodo s strani celotne Evrope dovolj močni signali, da bo splošna raven zaščite manjšin postajala enaka ali se približevala ravni zaščite manjšin v Republiki Sloveniji.

Društvu slovensko-avstrijskega prijateljstva želim, da bi na točki ohranjanja slovenskega jezika ter slovenske identitete na avstrijskem Koroškem in Štajerskem bilo uspešno. In to bolj kot nekateri, ki jim je to pravzaprav naloga, a ne delajo politike na tem področju, ampak bolj politikantstvo.

Jožef Jeraj:

Predstavitev namena okrogle mize

Zahvaljujem se častnim gostom za izrečene misli in dobre želje. Vabim jih, da še naprej sodelujejo na okrogli mizi. Hvala državnemu sekretarju Francu Pukšiču za zelo jasno povedana stališča in za smelost, ki jo kaže pri svojem delu.

Našemu vabilu, da sodelujejo kot uvodničarji na današnji okrogli mizi, so se ljubeznivo odzvali zelo dobri poznavalci zgodovine in sodobnega položaja koroških Slovencev. Tako mislim, da bo okrogla miza zelo zanimiva in da nam bo odgovorila na veliko vprašanj, ki so v Sloveniji še premalo poznana. Naj uvodničarje na kratko predstavim!

- *Dr. Valentin Inzko* je veleposlanik Republike Avstrije v Sloveniji, diplomat z bogato kariero. Izhaja iz znane koroške slovenske družine in je v mlajših letih aktivno sodeloval v društvih koroških Slovencev;
- *Dr. Avguštin Malle* je zgodovinar, ki že trideset let vodi Slovenski znanstveni inštitut v Celovcu in je eden najboljših poznavalcev novejše zgodovine in sedanosti koroških Slovencev. Je predsednik Slovenskega šolskega društva;
- *Prof. Jože Wakounig* je upokojeni profesor in nekaj časa tudi ravnatelj na celovški slovenski gimnaziji. Kot zaveden Slovenec in vnet borec za manjšinske pravice je sedaj predsednik Narodnega sveta koroških Slovencev;
- *Prof. dr. Peter Vencelj* je univerzitetni profesor tehnične fizike in mehanike, šolski minister prve slovenske vlade in kasnejši državni sekretar za Slovence v zamejstvu in po svetu. Je član ožjega vodstva našega društva (DSAP);

– Prof. Janez Stergar je zgodovinar, ki na ljubljanskem Inštitutu za narodnostna vprašanja preučuje novejšo zgodovino koroških Slovencev. Je tudi predsednik Kluba koroških Slovencev v Ljubljani.

Rad bi povedal, da sem osem let deloval na Koroškem in tako tudi smatram, da se nekoliko spoznam na problematiko, ki jo doživljajo naši Slovenci v za-mejstvu.

Spoštovani rojaki! Na temo Avstrijske državne pogodbe se že več tednov vrstijo v Avstriji in še posebej na Koroškem – v Tinjah, v Bilčovsu in v Celovcu – ter seveda tudi na Dunaju in drugod številni posveti, predavanja in okrogle mize, kar smo lahko spremljali osebno ali pa prek medijev. Prireditve in njihovi organizatorji so bili različni, različno pa so tudi govorniki predstavljali pomen za slovenstvo v Avstriji tako pomembne pogodbe. Danes želimo osvetliti njen pomen tudi z vidika Slovenije in slovenstva, ne pravno, temveč bolj vsebinsko: kako je nastajala, kakšni so bili njeni učinki in posledice za slovenstvo. Znano je, da se je v teh letih, torej od podpisa Avstrijske državne pogodbe 15. maja 1955, torej pred 50 leti, število Slovencev v Avstriji zmanjšalo od 42.000 na vsega dobro četrtnino, vsaj če sodimo po avstrijskih uradnih ljudskih štetjih. Praktično si upam trditi, da je Slovencev še vedno veliko več, kot to kažejo štetja, ki ne sprašujejo po maternem jeziku ali po narodni pripadnosti, ampak po občevalnem jeziku.

Del avstrijske politike še danes trdi, da je Avstrijska državna pogodba oziroma njen 7. člen v celoti izpolnjen, vemo pa, da to ne drži. Naj vam za osvežitev spomina preberem določila 7. člena *Državne pogodbe o obnovi neodvisne in demokratične Avstrije*.

1. *Avstrijski državljani slovenske in hrvaške manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem uživajo iste pravice pod enakimi pogoji kakor vsi drugi avstrijski državljani, v številni pravico do svojih lastnih organizacij, zborovanj in tiska v svojem lastnem jeziku.*
2. *Avstrijski državljani slovenske in hrvaške manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem imajo pravico do osnovnega pouka v slovenskem ali hrvaškem jeziku in do sorazmernega števila lastnih srednjih šol; v tej zadevi bodo šolski učni načrti pregledani in bo ustanovljen oddelek šolske nadzorne oblasti za slovenske in hrvaške šole.*
3. *V upravnih in sodnih okrajih Koroške, Gradiščanske in Štajerske s slovenskim, hrvaškim ali mešanim prebivalstvom je slovenski ali hrvaški jezik dopuščen kot uradni jezik dodatno k nemškemu. V takih okrajih bodo*

označbe in napisi topografskega značaja prav tako v slovenščini ali hrvaščini kakor v nemščini.

4. *Avstrijski državljani slovenske in hrvaške manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem so udeleženi v kulturnih, upravnih in sodnih ustanovah v teh pokrajinah pod enakimi pogoji kakor drugi avstrijski državljani.*
5. *Dejavnost organizacij, ki merijo na to, da odvzamejo hrvaškemu ali slovenskemu prebivalstvu njegov značaj in pravice kot manjšine, se mora prepovedati.*

Predstavljeni uvodničarji so sodelovali tudi na avstrijskih prireditvah, ki sem jih omenjal, še posebej na Koroškem. Zato predlagam, da prisluhnemo njihovim ocenam. Referente prosim, da na koncu svojih poročil po možnosti predstavijo še svoje predloge za izboljšanje položaja slovenstva v Avstriji.

Najprej bi zaprosil za besedo dr. Avgušтина Malleja. Kako kot zgodovinar in znanstvenik ocenjuješ nastanek in nato izvajanje Avstrijske državne pogodbe, še posebej njenega 7. člena? Kako doživljaš usodo slovenstva na Koroškem oziroma si doživljal usodo slovenstva ob pripravah na 50-letnico, ki bo 15. maja?

Avguštin Malle:

Slovenstvo v Avstriji 50 let po Pogodbi o vzpostavitvi neodvisne in demokratične Avstrije

Vsebina današnje okrogle mize je poseben izziv. Izmerili naj bi globino »slovenstva« v Avstriji 50 let po nekem važnem pravnem aktu, pa bolj slutimo, kot vemo, kakšno je bilo »slovenstvo« v letu podpisa Pogodbe o vzpostavitvi neodvisne in demokratične Avstrije ali bolj popularno rečeno Avstrijske državne pogodbe (ADP).

Izhodišča slovenske identitete – različno doživeta skupinska zavest

Nekaj več kot desetletje prej je bilo »slovenstvo« bistven, prvobiten vzrok deportacije večjega števila slovenskih družin. Danes vemo, da je nacizem delu prizadetih

deportirancev zlomil hrbtenico v taki meri, da »slovenstva« niso več posredovali potomcem. Na drugi strani so se koroški Slovenci pod težkimi pogoji in v drugih razmerah kot na ostalem slovenskem etničnem prostoru pridruževali oboroženemu odporu. Narodna in politična zavest teh ljudi je bila trdna, oboji so upali, da bodo narodno preživeli združeni z ostalim slovenskim prebivalstvom. Ob njih je živela na Koroškem masa slovensko govorečih, ki se ni deklarirala, čakala je na potek dogodkov. Vsi so se po vojaškem porazu nacizma bolj ali manj intenzivno soočali s krogom slovenskih ljudi, ki so v majskih dneh 1945 zapustili domovino in nastopili s Koroške pot v begunstvo, nekateri pa so tu našli novo domovino.

Kateri dejavniki so odločilno oblikovali povojno »slovenstvo« v Avstriji in predvsem na Koroškem? Za vse povojno obdobje imamo le eno temeljno raziskavo o Slovencih v vsedržavnem merilu,¹ veliko število drugih raziskav o koroških Slovencih in nekaj več informacij o odnosu Avstrijcev do (koroških) Slovencev.²

Slovenska identiteta in bikulturnost

»Slovenstvo« razumem kot izsledek vseh možnosti in dejanskih oblik družbenega delovanja slovensko govorečih ljudi v Avstriji. Jezikovni vidik je važen, v številnih primerih odločilen. Zaradi dominantnosti večinskega prebivalstva je »slovenstvo« zaznavno zlasti na kulturnem področju in le slabo »konkurira« prevladujoči nemščini. Pripadniki manjšine so po nujni razmer bikulturni. Razprave o bikulturnosti na Koroškem pogosto vodijo v smer, da nekateri dvomijo o slovenski identiteti slovensko govorečih ljudi. Razsežnost »prisiljene« dvojezičnosti je tematiziral Ciril Zlobec, ki sklepa, da je manjšina »v vsakem primeru v bikulturnost pravzaprav prisiljena, če noče biti socialno, politično in eksistenčno marginalizirana, medtem ko večinski narod na istem skupnem ozemlju v takšno bikulturnost ni prisiljen, največkrat niti ne čuti potrebe po njej, o njej ne razmišlja kot o možnosti; zanj je takšna morebitna opredelitev bolj stvar etike, osebne, prijateljske naklonjenosti, nikakor pa ne življenjska nuja, nič samoumevnega.«³

¹ Jernej Zupančič, *Slovenci v Avstriji*. Disertacija, Ljubljana 1996. Objava: Ljubljana 1999 (Geographica Slovenica 32).

² Ludwig Flaschberger, Albert F. Reiterer, *Der tägliche Abwehrkampf. Erscheinungsformen und Strategien der ethnischen Assimilation bei den Kärntner Slowenen = Ethnos 20*. Wien 1980; avstrijski inštituti, ki raziskujejo javno mnenje, redno sprašujejo tudi po »priljubljenosti« sosedov. Slovenci še zdaleč niso na vrhu priljubljenosti; glej še: Wilfried Daim, *Die Problematik der Volksgruppen in Kärnten*. V: *Das gemeinsame Kärnten / Skupna Koroška 4*. Klagenfurt 1976.

Kako pojmovati »slovenstvo« v Avstriji, ne da bi bili takoj soočeni z očitkom nacionalne prenapetosti ali celo šovinizma s strani večine? Kako razmišljajo, reagirajo Slovenci sami? V sedemdesetih letih 20. stoletja je tudi v ljubljanskih »Naših razgledih« tekla razprava o »avstrijakantih«. Še intenzivnejša je bila seveda na Koroškem. Te negativno zaznamovane oznake so bili deležni zlasti tisti koroški Slovenci, ki so skušali najti rešitev »koroškega vprašanja« v Avstriji in z Avstrijci. Sumljivi so bili mladim slovenskim levičarjem vseh odtenkov. Večinsko prebivalstvo te zamisli ni sprejelo, kar nazorno dokazuje njegova reakcija na številne vloge slovenske narodne skupnosti na Koroškem avstrijskim oblastem in na program Narodnega sveta iz leta 1968.⁴ Avtor navedenega programa, ki ga je kritično ocenil tudi del koroških Slovencev, je bil Valentin Inzko, ki je ideje razvijal naprej⁵ in jih deloma uveljavil v okviru sinode katoliške Cerkve na Koroškem v letih 1972/73.⁶

Državni interesi

»Slovenstvo v Avstriji« je v prvem povojnem desetletju in pol po drugi svetovni vojni živelo v odprti konfrontaciji z večino. Kljub jasnim političnim zamislim obeh držav – Avstrija je dosledno zavračala vsako spremembo avstrijsko-jugoslovanske meje, Jugoslavija pa je to do podpisa ADP zahtevala – sta na številnih drugih področjih sodelovali. Avstrija je svoji južni sosedi stalno ponujala gospodarsko sodelovanje pod ugodnejšimi pogoji v zameno za opustitev njenih teritorialnih pretenzij. Še več, težila je za tem, da postane prva in odločilna posrednica v blagovni menjavi med Jugoslavijo in zahodnimi državami. Tako sta na primer Slovenija in Koroška kmalu po vojni sklenili sporazum »pregon – papir«⁷ in državi sta uredili vprašanje dvolastnikov.⁸

³ Ciril Zlobec, Kulturna vloga manjšin v novi evropski stvarnosti. V: isti: Med utopijo in skepso. Ljubljana 2005, 81-90, 87.

⁴ Naš tednik (NT) 20/1968, šte. 1, 4.1.1968, str. 1-2.

⁵ Valentin Inzko, Koroški Slovenci v Evropskem prostoru. Idejno-politična študija. Celovec 1970.

⁶ Josef Marketz, Interkulturelle Verständigung im christlichen Kontext. Der Beitrag der Kirche zum Zusammenleben der slowenischen und deutschen Volksgruppe in Kärnten = Studia Carinthiaca VI. Klagenfurt/Celovec – Ljubljana – Wien/Dunaj 1994, zlasti str. 308-321.

⁷ Kärntner Landesarchiv (KLA), Landesamtsdirektion II (LAD II), 41. Sitzung der Kärntner Landesregierung am 9. Oktober 1946; 42. Sitzung der Kärntner Landesregierung am 16./17.10.1946; 46. Sitzung der Kärntner Landesregierung am 27.11.1946.

⁸ Ivo Murko, Meje in odnosi s sosedami. Ljubljana 2004, 85.

Vprašanje števila slovensko govorečih ljudi na avstrijskem Koroškem

Lahko povemo, da se je okoli 1955 več oseb posluževalo slovenskega občevalnega jezika in da je bil ta krog v socialnem pogledu dokaj homogen.⁹ V kolikor je bil narodno zaveden, je pripadal srednjemu kmečkemu sloju. Seveda pa niti opredelitev enemu socialnemu sloju, ki je lahko dokaj avtarkično odločal o svoji usodi, ni eksaktna. Izjeme so potrjevale pravilo. Krog slovenskih intelektualcev s svobodnim poklicem je bil ozek, nekaj je bilo tudi obrtnikov in trgovcev, nekaj večjih kmetov, del delavstva je bil aktiven v slovenskih kulturnih organizacijah. V letih diplomatskega boja za Koroško je bilo na Koroškem na začetku leta 1947 po besedah namestnika deželnega glavarja Hansa Herkeja med 60.000 do 70.000 oseb s slovenskim pogovornim jezikom.¹⁰ Znatno manj oseb s slovenskim pogovornim jezikom je leta 1951, torej le štiri leta pozneje, ugotovilo ljudsko štetje.¹¹ Vsako nadaljnje ljudsko štetje je izkazalo manj oseb s slovenskim pogovornim jezikom¹², tajno ugotavljanje materinščine, na čigar rezultatih sloni del notranjdržavne manjšinske zakonodaje, pa najmanj.¹³

Pomen jezika, slovenščine

Raziskovalci narodnostne problematike pa tudi mojstri slovenske besede¹⁴ so si edini, da je najvidnejši razpoznavni znak pripadnikov narodne skupnosti – jezik. To v veliki meri velja za avtohtone narodne skupnosti – artikulirale so se in se še vselej predvsem po jeziku, svoji kulturni ustvarjalnosti in poustvarjalnosti. Če sprejmemo to mnenje, moramo upoštevati, da je odločilnega pomena za preživetje vsake narodne skupnosti jezikovna politika države, v kateri skupnost živi, pa tudi jezikovna politika takoimenovane »matice«. Status jezika, v našem primeru slovenščine, doku-

⁹ Arnold Suppan, Die österreichischen Volksgruppen. Tendenzen ihrer gesellschaftlichen Entwicklung im 20. Jahrhundert. Wien 1983, 175-212, zlasti str. 187-196.

¹⁰ Festsitzung des Kärntner Landtages am 28. Jänner 1947 (s. p.).

¹¹ Ergebnisse der Volkszählung 1951 – Kärnten. Wien 1952 (42.095 v vseh kategorijah).

¹² Kärntner Slowenen = Österreichische Volksgruppenhandbücher, Bd. 1. Wien 1993, 21 (1961 – 24.911; 1971 – 20.972; 1981 – 16.552; 1991 – 14.850; 2001 – 13.297 na »dvojezičnem ozemlju«).

¹³ Ralph Unkart, Gerold Glantschnig, Alfred Ogris, Zur Lage der Slowenen in Kärnten. Die slowenische Volksgruppe und die Wahleinteilung 1979 – eine Dokumentation = Das Kärntner Landesarchiv 11. Klagenfurt 1984, 108 (3.941 oseb s slovensko materinščino).

¹⁴ Florjan Lipuš: nagovor Prešernovega nagrajenca v Cankarjevem domu. V: Novice, štev. 7, 13.2.2004, 6-7.

mentira njegova vidna raba. Ne mislim na dvojezično topografijo, ki je velikega pomena, temveč na sektorje, ki jih narodna skupnost avtonomno oskrbuje – to so lastni mediji, lastne kulturne, politične in gospodarske organizacije in institucije. Na področju tiskane besede so koroški Slovenci v zadnjih desetletjih nazadovali, na avdiovizualnem področju napredovali. Situacija na področju tiskanih medijev je po moji oceni nezadovoljiva.¹⁵

Narodna skupnost je izoblikovala institucije, kjer avtonomno uveljavlja svoj jezik. Obstoj teh institucij je delno sporen, predvsem pa negotov. Država odnosno dežela jih pri delovanju lahko ovira ali spodbuja. Državna in deželna jezikovna politika sta taki, da uresničujeta prisposodbo pesnika Michaela Guttenbrunnerja – slovenščino porivata pod stene Karavank. Odnos družbenih elit večinskega naroda do manjšinskih institucij je zgovoren pokazatelj stopnje njene demokratične zrelosti. Javna raba slovenščine na Koroškem je še pogosto kamen spotike. V tem oziru odstopata glede jezika kot instituciji Cerkev in Univerza v Celovcu, na individualni ravni pa številni občani, ki spoznavajo slovenščino kot vrednoto in tako z njo tudi ravnajo.

Odločilna je politična volja

Tudi v koroškem primeru se je izkazalo, da je manjšinska problematika bila in je še danes eksplozivna, bolj razlog za konfliktno odnose kot za sožitje. Pri tem seveda ne smemo prezreti momentov, ko so deli večinskega prebivalstva vedno znova izkazali solidarnost z zahtevami narodne skupnosti. Ta solidarnost je bila parcialne narave in je propadla, čim se jo je skušalo funkcionalizirati v strankarsko-politične namene.¹⁶ Prav Koroška je eksplicitni primer, da se sleherna manjšinska problematika, tudi ko je govora o kulturi (v ta pojem vključujem jezik in vse vidne znake v tem jeziku, op. A. M.), »pokaže kot izrazito politično vprašanje, kot vprašanje torej, ki ga je mogoče reševati predvsem s političnimi sredstvi in s politično voljo«. ¹⁷ Petdesetletni spor o dvojezični topografiji potrjuje trditev. Narodni svet koroških Slovencev (NSKS) in Zveza slovenskih organizacij (ZSO) sta v Spomenici koroških Slovencev Zvezni vladi Republike Avstrije z dne 11. oktobra 1955 poj-

¹⁵ Primerjaj podatke v publikacijah *Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes* (1984 in 1985) ter *Kärntner Slowenen = Österreichische Volksgruppenhandbücher 1* (1991) z današnjo situacijo; potrebna pa bi bila tudi vsebinska analiza poročanja in obveščanja v obstoječih medijih po vzorcu analiz medijev na Južnem Tirolskem.

¹⁶ Hellwig Valentin, *Als Internationalist im Nationalitätenstreit*. V: *Kladivo* 1976, št. 3, 8 in 12.

¹⁷ Ciril Zlobec, *Kulturna vloga*, 82.

movali topografijo v vsej kulturni širini.¹⁸ Osnutek zakona iz leta 1972 o dvojezičnih krajevnih napisih sta organizaciji pozdravili in označili kot prvi korak v pravo smer.¹⁹

Odločno pa sta se zoperstavili izmaličenim oblikam krajevnih imen, ki jih je izbral zakonodajalec.²⁰ Slovenski izvedenec Pavel Zdovc je pohvalno govoril o zgodovinskem jezikovnem gradivu, ki so ga predložili sodelavci Koroškega deželnege arhiva, obenem pa pripomnil, da se bo treba glede dejanske rabe ravnati po uveljavljenih in sprejetih mednarodnih načelih in normah.²¹ Seveda pa politika ni odločila tako, temveč na osnovi dnevnopolitičnih premislekov. Za reševanje tega problema (topografije) v Avstriji še danes primanjkuje politične volje in to kljub jasni odločitvi ustavnega sodišča iz leta 2001.²² Izsiljevanje manjšine se nadaljuje. Najmanjši skupni imenovalec večine v odnosu z manjšino je še vselej diktat svobodnjaške stranke, kot ga je narekovala v sedemdesetih letih v Velikovcu,²³ ki je bil potem v obliki tristrankarskega sporazuma²⁴ sprejet s strani Socialistične stranke Avstrije (SPÖ) in Avstrijske ljudske stranke (ÖVP).

Pod nadzorom – kultura in posredno jezik

Po plebiscitu leta 1920 so koroški Slovenci hitro spoznali, da brez živih povezav z ostalim slovenskim etničnim prostorom ne bodo preživeli. Povezava je bila živa in je segala v Slovenijo in na Primorsko. Na žalost je ostala vse do danes znanstveno neobdelana. Na osnovi virov zabeležimo, da se je za vezi v prvi vrsti zanimala instanca, ki z izraznimi oblikami kulture običajno nima posebnega veselja in zanje tudi ni kompetentna – to je varnostna oblast. Koroške oblasti so vestno beležile vse odjemalce slovenske periodike na avstrijskem Koroškem in

¹⁸ Arhiv Slovenskega znanstvenega inštituta (ASZI), fond vloge, Spomenica koroških Slovencev Zvezni vladi Republike Avstrije z dne 11. oktobra 1955.

¹⁹ Ibd., Stellungnahme der Kärntner Slowenen zum Gesetzentwurf über zweisprachige topographische Bezeichnungen und Aufschriften vom 22. Juni 1972.

²⁰ Ibd., Rat der Kärntner Slowenen und Zentralverband slowenischer Organisationen in Kärnten an die Österreichische Bundesregierung und die Kärntner Landesregierung am 21. August 1972.

²¹ Pavel Zdovc, Razgovori o krajevnih imenih. V: Slovenski vestnik (SV) 27/1972, štev. 42, 20.10.1973, 3.

²² SV 56/2001, štev. 51-52, 21.12.2001, 1; NT 53/2001, štev. 50-51, 21.12.2001, 1.

²³ Hände weg von der zweisprachigen Schule. Engagierte Gegenschrift gegen eine provinzielle Verschwörung. Klagenfurt/Celovec 1984², 14.

²⁴ Volksgruppen in Österreich. Eine Dokumentation (hgg. vom Bundeskanzleramt). Wien 1976, 34-35.

brskale po prispevkih, ki bi po njihovi oceni lahko ogrožali državno integriteto. Slovensko leposlovje pa tudi ostalo leposlovje v slovenščini je bilo pod cenzuro »Kulturnega urada« deželne vlade, enako v vsem obdobju po prvi svetovni vojni tudi vsa dejavnost slovenskih društev.

O »posebnem« pravnem statusu pripadnikov slovenske narodne skupnosti po »anšlusu« ni potrebno govoriti.²⁵ Vsekakor so koroški Slovenci vedeli, kaj lahko pričakujejo v primeru prevzema oblasti po nacionalsocializmu. Represije režima so doživljali od 12. marca 1938 naprej. Pogoji za odpor so bili težavni, njegove oblike pa mnogovrstne. Koroški Slovenci so se od prvega dne naprej borili za preživetje.²⁶ Neprimerno je, da so po vojni predvsem socialisti pogovore Franca Petka in Jožka Tischlerja v aprilskih in majskih dneh 1938 porinili v bližino kolaboracije z nacističnim režimom, obenem pa kraljevino Jugoslavijo obtoževali sodelovanja z nacistično Nemčijo.²⁷ Pri tem so popolnoma »prezrli« navdušenje svojih najvidnejših predstavnikov (na zvezni ravni Karla Rennerja, na deželni ravni Ferdinanda Wedeniga) nad »anšlusom«.²⁸ K. Renner je Sovjetom po vojni zagotovil, da hoče »odslužiti« svojo krivdo v zadevi »anšlusa«.²⁹

V posebnih okoliščinah po drugi svetovni vojni se je zgodba ponovila. Spet so koroške oblasti, najprej ob pomoči angleških, stikale po slovenski literaturi, ki je prihajala iz Slovenije. Bile so mnenja, da je vsa prepojena s »komunizmom«, tudi tista, ki jo je izdajala celjska Mohorjeva.³⁰ Najintenzivnejše pa so Korošci in

²⁵ Augustin Malle idr., Vermögenszug und Entschädigung am Beispiel von Angehörigen der slowenischen Minderheit, über Verbände und Organisationen = Veröffentlichungen der Österreichischen Historikerkommission. Vermögenszug während der NS-Zeit sowie Rückstellungen und Entschädigungen seit 1945 in Österreich, Bd. 23/1. Wien – München 2004.

²⁶ Glej npr. Avguštin Malle in Valentin Sima (ur.), Narodu in državi sovražni. Pregon koroških Slovencev 1942 / Volks- und staatsfeindlich. Die Vertreibung von Kärntner Slowenen 1942. Klagenfurt/Celovec 2002; Feliks Bister und Jožko Buch, Die Deportation slowenischer Familien aus Kärnten 1942. Wien 2004².

²⁷ Tako namestnik deželnega glavarja Hans Herke na slavnostni seji koroškega deželnega zbora 28. januarja 1947. V: Festsitzung.

²⁸ Teodor Domej, Koroški Slovenci in leto 1938. Celovec/Klagenfurt 1988. 35 (faksimile iz Freie Stimmen).

²⁹ Stefan Karner idr. (izd.), Die Rote Armee in Österreich. Sowjetische Besatzung 1945-1955. Dokumente = Kriegsforschung 5. Graz – Wien – München 2005, s. 110-115, 115 (dokumenti so objavljeni v ruščini in nemščini).

³⁰ ASZI, fond OF, fasc. VIII (masovne organizacije, SPZ), POOF – SPZ 3.9.1946.

Angleži iskali »Koroški zbornik«.³¹ Na nelegalen način so skušale oblasti velikovškega okraja obnoviti cenzuro in ponovno vpeljati nadzor slovenske kulturne dejavnosti. »Kulturni urad« deželne vlade naj bi spet postal vrhovni cenzor slovenske kulturne dejavnosti.³² Povezovanje s »slovenskim kulturnim prostorom« je po pariški odločitvi 20. junija 1949 dosledno zagovarjala Demokratična fronta, za njo ZSO. NSKS je sodelovanje odklanjal iz političnih vzrokov, najkasneje leta 1968 pa prešel na pozicije, da je potrebno vsestransko sodelovanje z republiko Slovenijo. Na osnovi svoje politične orientacije je bila zlasti Slovenska prosvetna zveza od začetka petdesetih let med pobudniki kulturne izmenjave med Avstrijo in Jugoslavijo. Obstajale pa so tudi tedaj že povezave med NSKS in oblastnimi predstavniki v Sloveniji³³ ter diplomatskimi predstavniki Jugoslavije na Dunaju.³⁴

Negativen odnos do »razseljenih oseb«, do slovenske emigracije

Koroški Slovenci so bili v prvih povojnih dneh in pozneje soočeni tudi s slovensko politično emigracijo. Iz literature³⁵ in virov³⁶ vemo, da so z nerazumevanjem in deloma veliko distanco gledali na begunce. Še mnogo ostreje so ocenjevali »razseljene osebe – DPs« vodilni predstavniki večinskega prebivalstva. V njih so videli predvsem ekonomsko obremenitev, deloma izvir kriminala in so storili vse, da bi se jih čim prej znebili. Rudolf Cefarin, vodja »manjšinskega referata« koroške deželne vlade, je analiziral njihove politične cilje in svaril pred njimi.³⁷ Predsednik koroškega deželnega zbora Jakob Sereinigg je pred predstavniki angleške oblasti, župani južne Koroške in vsemi deželnozborskimi, državnozborskimi in zveznimi poslanci 28. januarja 1947 poudaril, da je bila Avstrija prva žrtev nacistične Nemčije, govoril o zmagi svobodnih narodov nad nacizmom ter odporu slovensko in nemško govorečih v vrstah Titovega parti-

³¹ Pri Luki Sienčniku v Dobrli vasi so končno izsledile tako iskano knjigo.

³² ASZI, fond OF, fasc. VIII (masovne organizacije, SPZ), SPZ – SDFktn (Rundschreiben der BH Völkermarkt Zl. 1038/2/48/Dr.M/Sch. vom 11. Mai 1948).

³³ ASZI, fond NSKS – ustanovitev, finance.

³⁴ Ibd.

³⁵ Na primer Ludvik Puš, Na dolgo pot. Buenos Aires 1996.

³⁶ Archiv der Diözese Gurk (ADG), fond Fremde Bischöfe, Bischof Rožman I – II.

³⁷ Österreichisches Staatsarchiv (ÖstA), Archiv der Republik (AdR), BmfAA, 10, II-Pol (Staatsvertrag, Amt der Kärntner Landesregierung, Minderheitenreferat. Bericht über die derzeitige Lage der slowenischen Minderheit in Kärnten 4. März 1946).

zanskega gibanja. Obsodil je preganjanje Slovencev s strani nacističnih oblasti ter poudaril: »Državljanom te države (Avstrije, op. A. M.) pa, ki so zakrivali vojne zločine, naj se sodi, kajti ti niso nič boljši kot vojni zločinci drugih narodov in Maier–Kaibitsch, Rainer, Löhr in Rendulić zaslužijo isto kazen kot kolaboracionisti (kvizlingi) drugih narodov, kot Pavelić, Rupnik in Nedić. Noben narod ni odgovoren za svoj izvržek! (...) Na Koroškem se nahaja na tisoče bivših jugoslovanskih državljanov, ki niso zbežali le zaradi svojega prepričanja, temveč zaradi svojih dejanj. Taki ljudje morajo izginiti iz Avstrije, kajti mi nočemo obremenjevati domovine (očetnjave) s hipoteko te vrste.«³⁸

Govornika vlade in ljudske stranke se problematike tokrat nista dotaknila. Namestnik deželnega glavarja, Hans Ferlitsch, je ob tej priložnosti govoril o »določenem teritoriju dežele«, kjer so v vseh občinah uvedli obvezen dvojezičen pouk. K beguncem se je povrnil poslanec KPA (Komunistične partije Avstrije), ki je bil manj oster od predsednika deželnega zbora, in zahteval le, da se »odstranijo vse tako imenovane razseljene osebe«. ³⁹ Z ostrimi besedami se je tematike spet lotil namestnik deželnega glavarja Hans Herke, sicer član socialistične stranke. Rekel je: »Vojni zločinci naj visijo ali pa naj se jih kaznuje kako drugače, vseeno, od kod izhajajo. (...) Razseljene osebe v naši deželi občutimo kot težko obremenitev. Kakor zelo kot demokrati cenimo pravico do azila, postajajo le-te za nas po nevarnosti kriminala še politična nevarnost, če motijo meddržavne odnose. Pozdravljamo torej, da resolucija gospoda predsednika deželnega zbora zahteva, da se v deželi navzoče južne Slovane po najhitrejši poti odstrani. Avstrija in Koroška jih nista klicali. Del njih utegne biti obžalovanja vredna žrtev vojne, odgovornost zanje pa ima Tretji rajh, ki je te mase spravil na pot.«⁴⁰

Dejansko so kmalu za tem začeli prazniti begunska taborišča v Peggezu in Spittalu ob Dravi. Posamezni begunci so ostali, pod britanskim nadzorstvom pisali in oblikovali »Koroško kroniko« ali kot duhovniki vstopili v službo krškega ordinariata. Avstrija in Avstrijci pa so intenzivno gradili mit, da so le žrtev, v nobenem primeru ne storilci zla.

Združitev – cilj do kdaj?

Situacija koroških Slovencev po drugi svetovni vojni ni bila zavirljiva. Po eni

³⁸ Festsitzung des Kärntner Landtages am 28. Jänner 1947 (brez strani).

³⁹ *Ibd.*

⁴⁰ *Ibd.*

strani so večinsko ocenili, da nacionalno lahko še najprej preživijo v Novi Jugoslaviji, in sprejemali deklaracije, resolucije in izjave o združitvi s Slovenci v Jugoslaviji; njihovo vrednost so avstrijske oblasti kmalu spregledale.⁴¹ Mednarodni razvoj je govoril v prid Avstriji, jugoslovanske (slovenske) politične elite pa koroških Slovencev niso opozorile, da same zmanjšujejo zahteve do sosednje države. Negotovost je trajala vse do konca leta 1948,⁴² čeprav danes nekateri raziskovalci menijo, da je bila zahteva po Koroški brezpredmetna, čim so deželo zapustile enote jugoslovanske vojske.⁴³

»Prisila«, uvidevnost ali potreba po »enotnosti«

Po pariški odločitvi 20. junija 1949 so se koroški Slovenci tudi organizacijsko razšli. 28. junija 1949 je bil ustanovljen NSKS⁴⁴, 17. julija 1949 je Demokratična fronta delovnega ljudstva po svoji ustanovitvi 25. marca izvedla svoj prvi občni zbor.⁴⁵ Jožko Tischler je leta 1947 pripravil Predlog formule za manjšinsko-varstveno klavzulo za avstrijsko državno pogodbo⁴⁶, predlog je leto navrh modificiral in poimenoval kot Statut za zaščito slovenske narodne skupnosti⁴⁷, leta 1949 je Statut ponovno nekoliko modificiral.⁴⁸ Demokratična fronta pa je izdelala svoj memorandum.⁴⁹ Niti Predlog niti Zahteve niso imele vloge pri formuliranju

⁴¹ Tozadevni viri Varnostne direkcije za Koroško govorijo o inflaciji resolucij.

⁴² ASZI, fond HP Celovec Valentin Podgorc državnemu poslancu Vincencu Schumyju z dne 17.13.1946 in 21.10.1948.

⁴³ Teodor Domej, Der Konflikt nach dem Krieg. Die Kärntner Slowenen 1945-1949. V: Andreas Moritsch (izd.), Austria Slovenica. Die Kärntner Slowenen und die Nation Österreich / Koroški Slovenci in avstrijska nacija = Unbegrenzte Geschichte / Zgodovina brez meja 3. Klagenfurt/Celovec – Ljubljana – Wien 1996, s. 86-165, 97-107.

⁴⁴ ASZI, fond NSKS – ustanovitev, finance.

⁴⁵ SV 4/1949, štev. 52, 29.7.1949, 1-3.

⁴⁶ Claudia Fräss-Ehrfeld, Zwischen Bundeskompetenz und Kärntner Realität. Die Kärntner Minderheitenproblematik in der Zweiten Republik 1945-1976. V: Claudia Fräss-Ehrfeld, Helmut Rumpler (Hgg.), Kärnten und Wien. Zwischen Staatsidee und Landesbewußtsein = Kärnten und die nationale Frage 4. Klagenfurt/Celovec 2005, s. 83-162, 100.

⁴⁷ Ibd.

⁴⁸ ASZI, fond vloge, Predlog za formulacijo klavzule o manjšinski zaščiti za avstrijsko državno pogodbo [12.7.1949] / Vorschlag einer Formel für die Minderheitenschutzklausel für den Österreichischen Staatsvertrag.

⁴⁹ Ibd., Zahteve DFDL za zavarovanje osnovnih demokratičnih pravic in nacionalne enakopravnosti koroških Slovencev [17.7.1949].

manjšinsko-zaščitnega 7. člena Avstrijske državne pogodbe. Ob jesenskih deželnozborskih in državnozborskih volitvah se je razhod med organizacijama poglobil tudi z znanim dekretom o komunizmu.⁵⁰ Poizkusi enotnega nastopa ob priložnosti občinskih volitev leta 1950 in kmetijsko-zborskih volitev leta 1951 so bili deloma uspešni, popolnoma sprti pa sta organizaciji šli na deželnozborske in državnozborske volitve leta 1953,⁵¹ kjer je Demokratična fronta prvič pozvala svoje pristaše, da oddajo glas za Socialistično stranko Avstrije (SPÖ).⁵²

Obe organizaciji sta – Demokratična fronta se je 25. marca 1955 preimenovala v Zvezo slovenskih organizacij na Koroškem – pozdravili podpis Avstrijske državne pogodbe.⁵³ Sredi avgusta sta pripravili svoje predloge glede izvajanja 7. člena. Zveza je objavila »Poziv javnosti«,⁵⁴ v naslednjih tednih ga je prediskutirala ter sprejela.⁵⁵ Narodni svet je 17. avgusta 1955 sprejel svoj memorandum,⁵⁶ ga skušal uveljaviti v Ljubljani in ga 19. septembra predal v študij Zvezi.⁵⁷ Iz obeh tekstov – Osnutka spomenice (odnosno Javnega poziva) in Memoranduma – je nastala skupna Spomenica koroških Slovencev Zvezni vladi Republike Avstrije z dne 11. oktobra 1955.⁵⁸ Spomenica je bila za narodno skupnost po ostrih sporih

⁵⁰ SV 4/1949, šte. 66, 28.9.1949, 2; Naš tednik dekreta ni direktno navajal, pač pa ostro pisal proti komunizmu; Družina in dom (Did) 1/1949, šte. 10, 16; Alojzij Odar, Rim je zopet spregovoril. V: Did 2/1950, šte. 2, 3-5.

⁵¹ SV 8/1953, šte. 2, 14.1.1953, 1; šte. 3, 17.1.1953, 1; šte. 5, 24.1.1953, 2; šte. 6, 28.1.1953, 1, 2; šte. 7, 31.1.1953, 1; šte. 8, 6.2.1953, 1, 3, 4; šte. 9, 11.2.1953, 2, 3; šte. 10, 14.2.1953, 1, 2; šte. 11, 18.2.1953, 1-5, 10-12; šte. 12, 25.2.1953, 1-2; šte. 13, 28.2.1953, 1; Naš tednik – Kronika (NT-K) 5/1953, šte. 1, 8.1.1953, 1, 2; šte. 3, 22.1.1953, 1, 5; šte. 4, 29.1.1953, 1, 2; šte. 6, 6.2.1953, 1-4; šte. 7, 12.2.1953, 1, 2; šte. 8, 19.2.1953, 1-5; šte. 9, 26.2.1953, 1, 2; šte. 10, 5.3.1953, 1.

⁵² SV 8/1953, šte. 11, 18.2.1953, 1-2.

⁵³ NT-K 10/1955, šte. 20, 19.5.1955, 1; ASZI, mapa Spomenica, ZSO zveznemu kanclerju Raabu in deželnemu glavarju Wedenigu, 15.5.1955.

⁵⁴ Poštna pošiljka gospodinjstvom južne Koroške »Poziv vsej slovenski javnosti na Koroškem« [14.8.1955].

⁵⁵ ASZI, mapa Spomenica, Poročilo o izrednem občnem zboru; SV 10/1955, šte. 36, 10.9.1955, 1-2.

⁵⁶ Ibd., Memorandum der Kärntner Slowenen zum Artikel 7 des Staatsvertrages vom 15. Mai 1955

⁵⁷ Ibd.

⁵⁸ ASZI, fond vloge, Spomenica je napisana v slovenščini, nemščini, angleščini, francoščini in ruščini; podpisala sta jo po dva zastopnika obeh organizacij.

in polemikah velik korak. Z njo se je pričelo koristno sodelovanje med obema organizacijama v »narodnih vprašanjih« vse do leta 1988. Obe organizaciji sta udejanjanje manjšinsko-varstvenih določil razumeli kot permanentno obveznost Avstrije in ne kot zadevo, ki ji poteče rok. Bili sta mnjenja, da je teritorij s slovenskim ali mešanim prebivalstvom bil oblastem v vsakem času poznan. Enako kot namestnik deželnega glavarja Hans Ferlitsch 28. januarja 1947 sta ga videli v veljavnostnem območju dvojezičnega šolstva. Zvezne in deželne oblasti so to povezavo začele dosledno zanikati, v debato pa pričele vnašati tudi vprašanje »sorazmernega števila« pripadnikov narodne skupnosti za izvajanje manjšinsko-varstvenih določil, kar pa so pogodbениki ADP sprejeli le v primeru srednjih šol.

Osrednje vprašanje – vzgoja in izobraževanje

Takoj po podpisu pogodbe o Avstriji je postalo vsakomur jasno, da bodo prav vzgojno-izobraževalna vprašanja osrednja pri prizadevanjih za njeno realizacijo. Prvo leto po podpisu pogodbe je Slovenski vestnik označil kot »leto razočaranj«. ⁵⁹ Razočaranje se je v letih 1958/59 sprevrglo v precejšen obup, ko je deželni glavar Ferdinand Wedenig s protipravnim odlokom odstranil obvezno dvojezično šolo ⁶⁰ in ko je parlament marca 1959 sprejel manjšinski šolski zakon za Koroško. ⁶¹ Organizaciji sta hoteli preprečiti negativni razvoj in v obširnem stališču k osnutku manjšinskega šolskega zakona iz leta 1957 predlagali, da se iz veljavnostnega območja odredbe z dne 3. oktobra 1945 izvamejo nekatere občine ob meji in da se v nekaterih šolskih okoliših dvojezični pouk nadomesti s poukom slovenščine. ⁶² Predlog ni bil sprejet in danes lahko rečemo, da k sreči ne. Z odpravo obveznega dvojezičnega pouka je bila odpravljena edina konsenzualna rešitev, izdelana in sprejeta 1945 po zastopnikih ustanovnih strank Druge avstrijske republike in z zastopnikom koroških Slovencev brez pritiska britanske zasedbene sile, vendar z mislijo na pričakovane jugoslovanske teritorialne zahteve. Ta odločitev je odločilno zaznamovala pripadnike slovenske narodne skupnosti na Koroškem. Prepričanje, da vsak zakonit ukrep s področja »manjšinskega varstva« poslabša njihovo situacijo, se je ugnezdilo v glave. Izjeme pa praviloma potrjujejo pravilo.

⁵⁹ SV 11/1956, štev. 33, 17.8.1956, 1, 2.

⁶⁰ ASZI, fond vloge, Memorandum der Kärntner Slowenen zur Schulfrage. Klagenfurt, den 15. November 1958.

⁶¹ BGBl. 101/1959.

⁶² ASZI, fond vloge, Motivenbericht [20.1.1958].

Demokratizacija, ki je zajela avstrijsko šolstvo v šestdesetih letih prejšnjega stoletja, je v veliki meri koristila tudi koroškim Slovencem in tudi manjšinski šolski zakon je imel vsaj dva pozitivna elementa. Uzakonil je obstoj dekretirane Slovenske gimnazije v Celovcu in dovedel do ustanovitve Manjšinskega oddelka pri Deželnem šolskem svetu. Po odpravi obvezne dvojezične šole se je jezikovna podoba okrajev s slovenskim ali mešanim prebivalstvom pričela še hitreje spreminjati v smer nemške enojezičnosti. Število šoloobveznih otrok, ki so jih vzgojni upravičenci prijavljali k dvojezičnemu pouku in pouku slovenščine, je upadalo vse do šolskega leta 1977/78, nakar je polagoma spet začelo naraščati.⁶³ Porast ima več vzrokov: večje število in bolje kvalificiran ter motiviran učiteljski kader, izboljšanje pedagoške in materialne osnove, razne akcije »samopomoči« po dveh društvih (društvo Mladi rod, Društvo dvojezičnih pedagogov in vzgojiteljev), sprememba miselnosti dela večinskega prebivalstva in delovanje celovške univerze, sprememba režima v Republiki Sloveniji, njena osamosvojitve in s tem povezani ekonomski interesi Avstrije na »jugovzhodu« in še bi lahko naštevali.

Delna segregacija šolarjev po učnem jeziku, ki jo je uveljavila novela manjšinskega šolskega zakona iz leta 1988, slonela pa je na ti. Koroškem pedagoškem modelu,⁶⁴ ni imela posledic, ki se jih sicer niso bali le pripadniki narodne skupnosti.⁶⁵ Pričakovane negativne posledice je »ublažila« večja narodna, predvsem pa politična samozavest prebivalstva, ter v veliki meri tudi dvojezično učiteljstvo s kvalitetnim in inovativnim poukom.

Dominanten pomen šolstva nazorno dokumentira: a) pomembno število znanstvenih objav, ki sicer govorijo v prvi vrsti o pravnih vidikih⁶⁶ in historično-peda-

⁶³ Gerold Glantschnig, *Das Minderheitenschulrecht*. V: Helmut Rumpler (mit Ulfried Burz) (Hg.), *Kärnten. Von der deutschen Grenzmark zum österreichischen Bundesland = Geschichte der österreichischen Bundesländer seit 1945*, Bd. 6/2. Wien – Köln – Weimar 1998, 520-544; Thomas Ogris, Theodor Domej (ed.); *Jahresbericht 2003/04*, 101.

⁶⁴ Ralf Unkart (Hrsg.), *Kärntner Pädagogenmodell und die Minderheiten-Schulreform – Die amtlichen Dokumente = Kärnten-Dokumentation*, Bd. 4. Klagenfurt 1988.

⁶⁵ Theodor Domej (Hrsg.), *Das Jahr danach. Beiträge und Dokumente zum ersten Geltungsjahr des Kärntner Minderheitenschulgesetzes 1988*. Klagenfurt/Celovec 1989.

⁶⁶ Heinz Tichy (red.), *Unterricht und Bildung in den Volksgruppensprachen*. Herausgegeben von der Wiener Arbeitsgemeinschaft für Volksgruppenfragen – Volksgruppeninstitut = Ethnos 29. Wien 1987; Theodor Veiter, *Das Recht der Volksgruppen und Sprachminderheiten in Österreich*. Wien – Stuttgart 1970; Janko Pleterski, *Manjšinska zakonodaja na Koroškem po drugi svetovni vojni = Razprave in gradivo*, štev. 2. Ljubljana 1960; Dieter Kolonovits, *Sprachenrecht in Österreich. Das individuelle Recht auf Gebrauch der Volksgruppensprachen im Verkehr mit Verwaltungsbehörden und Gerichten*. Wien 1999.

goških problemih, vse premalo pa o didaktiki in metodiki dvojezičnega pouka;⁶⁷ b) vse pomembne spomenice in vloge Narodnega sveta in Zveze avstrijskim oblastem. Spomenica ob 20-letnici podpisa Avstrijske državne pogodbe navaja 38 najvažnejših;⁶⁸ med decembrom 1972 in 20. novembrom 1984 je bilo predanih, vključno s stališči zastopnika narodne skupnosti v kolegiju Deželnega šolskega sveta za Koroško, najmanj 74 vlog.⁶⁹ Obenem je bilo v istem obdobju šolstvo predmet razprav na 26 srečanjih z zveznimi in deželnimi oblastmi. Vsa ta dejavnost ilustrira pripravljenost prizadete narodne skupnosti za stalen konsenz in močno nasprotje trditvam, da bi odklanjala vsak kompromis in pogovor.

Uspehi na šolskem področju

Manjšinsko šolstvo sta po pritožbah staršev po letu 1988 pomembno razširili dve odločitvi ustavnega sodišča. S prvo je sodišče sprožilo postopek in mehanizme, ki so se zaključili z ustanovitvijo javne dvojezične ljudske šole v Celovcu.⁷⁰ Šolske oblasti so istega leta ustanovile še višjo šolo z dvojezičnim poukom –

⁶⁷ Na primer: Gero Fischer, *Das Slowenische in Kärnten. Eine Studie zur Sprachenpolitik. Klagenfurt/Celovec 1980*; Florian Menz – Johann Lalouschek – Wolfgang U. Dressler, »Der Kampf geht weiter«. Der publizistische Abwehrkampf in Kärntner Zeitungen seit 1918 = Disertacije in razprave 20. Klagenfurt/Celovec 1989; Rudolf de Cillia, *Burenwurscht bleibt Burenwurscht. Sprachenpolitik und gesellschaftliche Mehrsprachigkeit in Österreich* = Disertacije in razprave 42. Klagenfurt/Celovec 1998; Bernd Matouschek, *Böse Worte? Sprache und Diskriminierung. Eine praktische Anleitung zur Erhöhung der »sprachlichen Sensibilität« im Umgang mit den Anderen. Klagenfurt/Celovec 2002*².

⁶⁸ Na primer: Ralph Aichelburg, *Geschichte und Entwicklung des zweisprachigen Unterrichts an den Pflichtschulen in Kärnten unter Berücksichtigung des Zeitraumes von 1945 bis zum Minderheiten-Schulgesetz 1959. Diplomarbeit, Klagenfurt 1985*; Reinhold W. Oblak, *Macht-Politik macht Schule. Ausgrenzung und Gettoisierung der slowenischen Volksgruppe am Beispiel der zweisprachigen Volksschule in Kärnten (1984-1988)* = Disertacije in razprave 23. Klagenfurt/Celovec 1989; Svila Tributsch, *Der Konflikt um die zweisprachige Schule in Kärnten von 1945 bis 1959. V: Stefan Karner, Andreas Moritsch† (Hgg.), Aussiedlung – Verschleppung – nationaler Kampf = Kärnten und die nationale Frage, Bd. 1. Klagenfurt/Celovec – Ljubljana/Laibach – Wien/Dunaj 2005, 79-97; glej še: VII. Literatura. V: Silvo Devetak idr. (izd.), *Šolstvo za Slovence na Koroškem – Sožitje ali ločevanje? Ljubljana 1988, 255-269.**

⁶⁹ Avguštin Malle, *Entwicklungsprobleme des zweisprachigen Schulwesens in Kärnten. V: Heinz Tichy (red.), Unterricht und Bildung in den Volksgruppensprachen = Ethnos 29. Wien 1987, s. 81-107, 101-105.*

⁷⁰ *Odločitev Ustavnega sodišča z dne 15.12.1989, št. 233, 234/89-13; Gerold Glantschnig, Das Minderheitenschulwesen. 536-541.*

Dvojezično zvezno trgovsko akademijo.⁷¹ Leta 1997 se je pričela širša javna diskusija o razširitvi dvojezičnega pouka na 4. razred ljudske (osnovne) šole, zahteva staršev pa je bila iz leta 1994. Mirko Wakounig je zahtevo strokovno in politično utemeljil.⁷² Z odločitvijo ustavnega sodišča z dne 9. marca 2000, št. 2-4/00-7, je bil dvojezičen pouk razširjen na četrti razred. Kvaliteten premik je storila šola v Šentpetru pri Šentjakobu v Rožu.⁷³ Mohorjeva je na osnovi konkordata, kljub prvotnemu nasprotovanju krškega ordinariata,⁷⁴ v šolskem letu 1989/90 ustanovila zasebno ljudsko šolo v Celovcu. Želja, da bi Karitas v svojih vrtcih v okrajih s slovenskim ali mešanim prebivalstvom upoštevala dvojezičnost, se je vse do danes uresničila le v enem primeru.⁷⁵

Predšolska vzgoja v zasebnih vrtcih – uspeh in obveza

Čprav predšolska vzgoja (vrtci) v 7. členu Avstrijske državne pogodbe ni omejena, sta obe osrednji organizaciji od vsega začetka tudi javne vrtce v okrajih s slovenskim ali mešanim prebivalstvom predpostavljali pod ta zaščitna določila. Seveda pa Avstrijo obvezujejo tudi mednarodne konvencije.⁷⁶ Vendar je tudi tu prišlo do velikega premika, ki najbolj zaznamuje spremenjen odnos večine do

⁷¹ Report X. Zweisprachige Bundeshandelsakademie – Dvojezična trgovska akademija 1999/2000. Klagenfurt/Celovec 2000, 9-16.

⁷² Vladimir Wakounig, Bo 4. razred vključen v dvojezično šolanje? Za kaj gre pri novi reformi? V: SV 52/1997, št. 20, 23.5.1997, 3.

⁷³ Iz triletna šole se je razvila v Višjo šolo za gospodarske poklice, ki se zaključuje z zrelostnim izpitom (maturu).

⁷⁴ Hanzi Filipič, Mohorjeva ljudska šola je praznovala svoj deseti rojstni dan. V: Koledar 2000 MD v Celovcu, 141-143.

⁷⁵ V fari Šentilj.

⁷⁶ Heinz Tichy, Die Europäische Charta der Regional- und Minderheitensprachen und das österreichische Recht. Klagenfurt/Celovec – Ljubljana – Wien 2000; isti, Aktuelle Entwicklungen des Volksgruppenrechts in Europa. V: Heinz Tichy u. a. (red.), Von Minderheiten zu Volksgruppen. 20 Jahre Wiener Arbeitsgemeinschaft für Volksgruppenfragen – Volksgruppenrecht 1983-2003. Wien 2004, 160-171; Borut Bohte, Avstrijsko (ne)izpolnjevanje mednarodnih obveznosti iz avstrijske državne pogodbe do slovenske manjšine. V: X. dnevi javnega prava. Portorož, 14.-16. junij 2004, 477-491; Borut Bohte, Temeljne mednarodne pogodbe o varstvu slovenskih manjšin v sosednjih državah in univerzalni institucionalni mehanizmi za nadzor nad njihovim izvajanjem. V: Javna uprava 41/2005, Ljubljana, št. 2-3, 155-177; Mojca Drčar Murko, Splošni pogledi o odnosih med Republiko Slovenijo in zahodnima sosednima državama. V: Javna uprava 41/2005, Ljubljana, št. 2-3, 193-204; Vasilka Sancin, Evropski institucionalni nadzorni mehanizmi za varstvo manjšin. Javna uprava 41/2005, Ljubljana, št. 2-3, 205-230.

Slovencev na Koroškem. Koroški deželni zbor je 12. julija 2002 soglasno sprejel Koroški zakon o skladu za otroške vrtce (Kärntner Kindergartenfondsgesetz – K-KGfG).⁷⁷ Sklad daje finančne prispevke nosilcem zasebnih dvo- in večjezičnih vrtcev, kjer je trenutno v oskrbi okoli 310 otrok, za kritje primanjkljajev, ki nastanejo pri obratovanju. S tem so po dolgih letih resnih existenčnih težav dobili ti vrtci varno finančno osnovo in se lahko še bolj posvečajo jezikovno pedagoškim vprašanjem dvo- in večjezične vzgoje. Vsi dvo- in večjezični zasebni vrtci delujejo na osnovi izdelanih pedagoških načrtov, ki so pogoj za dodelitev finančnih sredstev.⁷⁸

Slovenščina kot uradni jezik – odloki Newoleta, Hauerja in odredba iz leta 1977

V šestdesetih letih 20. stoletja je najprej zunanji minister Bruno Kreisky pokazal več iniciative pri reševanju manjšinskih vprašanj. Poleg iskanja rešitve 7. člena je storil tudi nekaj korakov za poravnavo krivic, ki jih je koroškim Slovencem prizadejal nacistični režim.⁷⁹ Pri tem je svoje ukrepe vedno uskladal s koroško deželno vlado. Osrednji organizaciji sta na vlado naslovili več vlog in prošenj. Prvič sta se vključili v razprave šolske reforme in v tem času zasledimo zometke načrtno jezikovne politike. Zunanjemu ministru sta predložili dvojezičen seznam krajev s slovenskim in mešanim prebivalstvom in pričakovali, da se bo vlada lotila reševanja dvojezične topografije.⁸⁰ Velika pričakovanja dela narodne skupnosti, da bo vlada Josefa Klause z večjim elanom pristopila k reševanju 7. člena, so se kmalu razblinila. Praznovanja 50-letnice plebiscita so po oceni manjšine dobila obsežnosti, ki niso obetala reševanja odprtih vprašanj. To se je kmalu pokazalo na primeru dvojezične topografije in zakona o narodnih skupnostih.⁸¹

⁷⁷ Kärntner Landesgesetzblatt, Jahrgang 2001, 37. Stück.

⁷⁸ Georg Gombos, Den Kindern ein Sprachbad bieten. Professionelle Spracherwerbsförderung durch zweisprachige Kindergärten / Otrokom je treba ponuditi jezikovno kopel. Profesionalno podpiranje učenja jezikov v dvojezičnih vrtcih. V: Mili Kunčič, Miriam Strmenik, Skozi leto. Klagenfurt/Celovec 2003, 4-16.

⁷⁹ Alfred Elste, Slowenische Vereine in Kärnten. Vermögensentzug, Rückstellung, Wiedergutmachung. V: Augustin Malle u. a., Vermögensentzug, Rückstellung und Entschädigung am Beispiel von Angehörigen der slowenischen Minderheit, ihrer Verbände und Organisationen = Veröffentlichungen der Österreichischen Historikerkommission. Vermögensentzug während der NS-Zeit sowie Rückstellung und Entschädigung seit 1945 in Österreich, Bd. 23/1. Wien – München 2004, s. 468-535, 520-535.

⁸⁰ ASZl, fond vloge, Doppelsprachige Ortsbezeichnungen in Kärnten (25. Mai 1961).

⁸¹ Das Volksgruppengesetz – eine Lösung? Der Standpunkt der Kärntner Slowenen. Kritische Darstellung von Dr. Paul Apovnik. Dritte, mit einem Nachdruck von »Für die Rechte der Minderheiten« erweiterter Auflage. Klagenfurt/Celovec 1980³.

Dvojezična topografija

Večja aktivnost in samozavestnejši nastop pripadnikov manjšine je naznanjal spremembe znotraj narodne skupnosti in soočal večino z vprašanjem, kako izpolniti prevzete obveznosti. Težko je potrditi ali zavreči trditev, da je bil zakon o dvojezičnih napisih, predvsem pa njihovo postavljanje, slabo pripravljen. Deželni glavar Hans Sima je predsednike obeh manjšinskih organizacij⁸² zgodaj obvestil o svojem »samovoljnem koraku« in nič ne kaže, da kaj takega ne bi bil storil v primeru lastne in drugih v deželnem zboru zastopanih strank in koroškega hajmatdinsta. Organizaciji nad zakonom nista bili navdušeni, vendar ga nista zavrnila.⁸³ Več pomislekov sta izrazili glede izbire imen,⁸⁴ Pavel Zdovc⁸⁵ pa je nakazal problematičnost s strokovne strani, pri čemer je strogo ločeval med »historičnim materialom« in v praksi uveljavljeno rabo.

Pohod na table in sledeči dogodki so razblinili pričakovanja predvsem tistih pripadnikov manjšine, ki so zagovarjali integracijo koroških Slovencev v strukture večine ob ohranitvi lastne etnične identitete. Sestava Študijske komisije je bila po oceni organizacij taka, da so opustili sodelovanje v njej, kjer je »manjšinske poglede« potem zastopal predvsem Valentin Inzko kot zastopnik katoliške Cerkve.⁸⁶ Le nekaj let prej je doživel s svojim programom Narodnega sveta⁸⁷ domala absolutno odklanjanje.⁸⁸ V Kontaktnem komiteju je prihajalo do razprav o važnih družbenopolitičnih problemih in v njihov okvir so bili vpeti tudi manjšinski. Odnosi med manjšino in

⁸² Predsednik Zveze slovenskih organizacij dr. Franci Zwitter je o tem ponovno govoril na sejah organizacije in na javnih zborovanjih.

⁸³ ASZI, fond vloge, Stellungnahme der Kärntner Slowenen zum Gesetzentwurf über die zweisprachigen topographischen Bezeichnungen und Aufschriften vom 22. Juni 1972.

⁸⁴ *Ibd.*, Rat der Kärntner Slowenen und Zentralverband slowenischer Organisationen in Kärnten an die Österreichische Bundesregierung und die Kärntner Landesregierung vom 21. August 1972.

⁸⁵ Pavel Zdovc, Razgovori o krajevnih imenih. V: SV 27/1972, šte. 42, 20.10.1972, 3.

⁸⁶ Theodor Veiter, Die Kärntner Ortstafelkommission. Arbeit und Ergebnisse der Studienkommission für Probleme der slowenischen Volksgruppe in Kärnten 1972-1975 = Das gemeinsame Kärnten / Skupna Koroška Bd. 8. Klagenfurt 1980.

⁸⁷ Program Narodnega sveta koroških Slovencev / Programm des Rates der Kärntner Slowenen. V: Valentin Inzko, Koroški Slovenci v evropskem prostoru. Idejno-politična študija. Celovec 1970, 30-69; NT 20/1968, šte. 1, 4.1.1968, 1-2.

⁸⁸ Na primer: Florian Lipusch, Kako daleč je od načel do dejanj. Zapiski na slovenski narodni rob. V: Mladje, šte. 7/8 – 1969, 6-47; drugače Vladimir Vremec, Koroški Slovenci v slepi ulici? V: Most – 1967, šte. 16, 228-235; isti, Kam s programom? V: Most – 1968, šte. 17, 37-46.

večino so bili ena izmed osrednjih tem in prav na osnovi teh razprav so se družbene vede z znanstvenimi projekti v večji meri lotile njihovega proučevanja.

Raziskave in povečana javna diskusija niso dovedli do zaznavnih sprememb mentalitete, vendar so sprožili procese. Spremenjena izobraževalna in s tem socialna struktura pripadnikov narodne skupnosti⁸⁹ in pozitivnejši odnos delov večinskega prebivalstva so omilili poslabšanje situacije na področju osnovnega šolstva. Reformo manjšinskega šolskega zakona so izsilile »domovinske zveze« in tem so se po vrsti pridružile kot »fronta« vse tri v deželnem zboru zastopane stranke. V parlamentu je za novelizacijo s posebno obrazložitvijo glasoval poslanec Karel Smolle.⁹⁰ S tem sicer ni dokončno razdril prakticirane konsenzualne poti organizacij, zavrnil pa je politični elan, politično zavest številnih »manjšincev«, ki so si jo bili izoblikovali v prakticiranju oblik samopomoči. Upoštevati pa je potrebno, da so Slovenci po ustanovitvi Slovenske gimnazije veliko investirali prav na izobraževalno področje. Izobraževanje so dokončno spoznali kot najprodornejšo možno obliko socialne in s tem nacionalne emancipacije. Iniciative samopomoči so bile najizrazitejše na kulturnem⁹¹ in vzgojno-izobraževalnem področju,⁹² podporo pa so imele v ti. »mešanih podjetjih«.⁹³ Slovenska in druga jugoslovanska podjetja so zaznala možnosti, da po njih utrdijo svoje gospodarske interese. Ti so sovpadali z interesi pripadnikov narodne skupnosti, ki so našli nove zaposlitvene možnosti.

Vstop v Sosvet za slovensko narodno skupnost pri Uradu zveznega kanclerja

Dolgo so odbori Narodnega sveta in Zveze slovenskih organizacij in »zaupniki« na skupnih posvetih razpravljali o vprašanju, ali naj koroški Slovenci vstopijo v Sosvet za slovensko narodno skupnost pri Uradu zveznega kanclerja. Nekaj časa sta le Franci Zwitter in Tomaž Ogris bila za tak korak, enako stališče Valentina

⁸⁹ Albert F. Reiterer, Doktor oder Bauer = Disertacije in razprave 11. Klagenfurt/Celovec 1986; isti: Kärntner Slowenen: Minderheit oder Elite? Neuere Tendenzen der ethnischen Arbeitsteilung. V slovenščini: Koroški Slovenci danes = Disertacije in razprave 39. Klagenfurt/Celovec 1996. Arnold Suppan, Die österreichischen Volksgruppen. Tendenzen ihrer gesellschaftlichen Entwicklung im 20. Jahrhundert. Wien 1983, 136-212 (glej tudi statistične tabele!).

⁹⁰ SV 43/1988, šte. 25, 9.6.1988, 1-4 (izredna izdaja); NT 40/1988, šte. 23, 10.6.1988, 1-4 (polemike med SV in NT glede Smolleja so se nadaljevale v naslednjih številkah).

⁹¹ Narodna skupnost je pregradila ali zgradila nekaj kulturnih domov.

⁹² Ustanovljenih je bilo nekaj zasebnih vrtcev.

⁹³ Valentin Sima, Die jugoslawischen Betriebsansiedlungen in Kärnten. Dissertation. Wien 1990.

Inzka pa je bilo poznano. Javno se je ponovno deklariral predsednik Zveze slovenskih organizacij, ki je bil tudi mnenja, da ni nobene alternative k dobrim odnosom med Avstrijo in Jugoslavijo, in s tem ugovarjal vsem, ki so menili, da bi lahko Jugoslavija odločneje nastopila. Vedno znova je poudarjal, da za narodno skupnost ni poti mimo stalnega dogovarjanja z večino in »matico«.

V institucionaliziranem gremiju sosveta so potekale pomembne diskusije, ki so našle odziv tudi v zakonodaji. Nenazadnje je sosvet sooblikoval nekatere ukrepe na področju medijske oskrbe, z vsakoletno razdelitvijo sredstev iz fonda za pospeševanje narodne skupnosti pa bistveno prispeva k temu, da društva in organizacije lažje načrtujejo svoje delo in vzdržujejo osnovno infrastrukturo.⁹⁴

Permanentna obveznost

Če se strinjamo z mnenjem, da so narodnostna vprašanja v marsičem družbena in s tem sestavni del splošnega družbenega razvoja, potem ne moremo reči, da bodo kdajkoli »dokončno« rešena in tako ostaja tudi reševanje znamenitega 7. člena in vseh drugih obveznosti, ki jih je Avstrija na osnovi mednarodnih deklaracij in dogovorov prevzela, permanentna obveznost. Obstajajo odprta vprašanja. Na drugi strani pa je potrebno ugotoviti, da so bile nekatere zahteve, izražene v številnih spomenicah in vlogah Narodnega sveta in Zveze slovenskih organizacij, le uresničene, pri čemer je imelo ustavno sodišče prav v zadnjih letih pomembno besedo. Vprašanje je, ali narodna skupnost v zadnjem času ni izgubila izpred oči pomembnega elementa, celostne rešitve. Osredotočenje na eno (topografija) ali dvoje vprašanj (topografija, »zastopstvo« narodne skupnosti v zakonodajnih telesih) vsaj v javnosti vzbuja tako sliko. Ta koncentracija je problematična, ker odvrta pogled od družbenega razvoja v Avstriji in Sloveniji, s katerim so koroški Slovenci močno povezani.

Povzetek

Slovenstvo v Avstriji v prvem povojnem obdobju oblikujejo štiri skupine slovensko govorečih ljudi, ki jih določata različno doživeta skupinska usoda in različna stopnja narodne zavesti. Vse označuje slovenščina kot osnovni razpoznavni znak, obenem pa so tri skupine soočene z rastočo obliko prisiljene bikulturnosti. Take ni zaznati na

⁹⁴ Julia Priskoszovits, Die Volksgruppenförderung in Österreich. Ein Mittel zum Zweck? Eine normative und empirische Exploration. Diplomarbeit, Wien 2003.

strani večinskega prebivalstva, slovensko govoreči pa bi bili brez nje izločeni iz družbenih razvojnih procesov. Bikulturnost ni antipod slovenski narodni zavesti. Večinsko prebivalstvo je razvilo do »razseljenih oseb« tako tudi do slovenske politične emigracije izrazito odklonilen, deloma že kar sovražen odnos. Uradnim številkam o številu ljudi s slovenskim pogovornim jezikom ne verjamejo niti avstrijske oblasti, so bolj izraz družbene dominantnosti večine in v gotovih primerih lokalnih razmer. Državi Avstrija in Jugoslavija (Slovenija) kljub odprtim vprašanjem po maju 1945 na primer od vsega začetka sodelujeta na gospodarskem področju. Po drugi svetovni vojni skušajo oblasti do izraznih oblik slovenske kulture ponovno uveljaviti nadzor v obliki stalne cenzure in spremljanja po varnostnih organih, s čimer prekinejo šele v petdesetih letih 20. stoletja.

Po velikih razhajanjih, ki imajo svoj izvir v nasprotujočih si ideologijah, najdeta Narodni svet in Zveza slovenskih organizacij na Koroškem skupno pot. To formulirata v Spomenici koroških Slovencev Zvezni vladi Republike Avstrije z dne 11. oktobra 1955. Hud udarec za manjšino pomeni ukinitve obveznega dvojezičnega pouka jeseni 1958 in kmalu se pokaže, da bodo vzgojna in izobraževalna vprašanja v bodočnosti bistven element vsega narodnostnega dela na avstrijskem Koroškem. Kljub temu je treba povedati, da so Slovenci s kakovostnim učiteljskim kadrom in s kakovostno šolo prav na tem področju dosegli pomembne uspehe. Delujejo tri višje šole, Celovec je vključen v teritorij dvojezičnega šolstva, dvojezični pouk je razširjen na četrti razred, finančna podpora zasebnim dvo- in večjezičnim vrtcem je zagotovljena.

Manj uspešni so Slovenci na področju uradnega in sodnega jezika ter na področju dvojezične topografije. Tukaj je sedmojuljska zakonodaja iz leta 1976/77 pomembno poslabšala možnosti uveljavljanja slovenščine. O 5. odstavku 7. člena narodna skupnost ne govori pogosto, pač pa je ponovno zahtevala prepoved dejavnosti raznih društev, ne pa njihove ukinitve. Pomemben je vstop predstavnikov narodne skupnosti v Sosvet za slovensko narodno skupnost pri Uradu zveznega kanclerja. Obveznosti Avstrije do slovenske narodne skupnosti ne slonijo le na 7. členu Avstrijske državne pogodbe, obvezujejo jo tudi drugi mednarodni pravni akti univerzalnega in evropskega nivoja. Država ima do manjšine trajne obveznosti.

Jožef Jeraj:

Profesor Wakounig, iz Narodnega sveta koroških Slovencev ste že pred tedni avstrijskemu zveznemu kanclerju posredovali predlog ukrepov, a »konferenca konsenza« še ni dala večjih oziroma trajnih rezultatov. Ali je možno izkoristiti položaj Južnih Tirolov tudi za izboljšanje položaja koroških Slovencev? Avstrijska politika se rada izgovarja na neenotnost organizacij koroških Slovencev: kako neenotnost vpliva na reševanje vaših zahtev?

Jože Wakounig:

Na znotraj imamo koroški Slovenci različna mnenja, na zunaj moramo govoriti z enim jezikom

Pri nas na Koroškem in v Avstriji se veliko govori o konsenzu, o soglasju glede uresničitve zaščitnih določil 7. člena Avstrijske državne pogodbe. V čem naj bi bil konsenz? Doseči je treba soglasje, da je treba 7. člen uresničiti. Treba je priti do jasnih stališč, kaj 7. člen določa. Treba bo najti rešitve, ki ustrezajo 7. členu in razsodbama Ustavnega sodišča (2000: uradni jezik; 2001: topografski napisi). Na žalost pa se zdaj skuša doseči na raznih konferencah o konsenzu minimalni konsenz, ki ga diktirata tako imenovani koroški domovinski organizaciji, hajmatdinst (KHD, Kärntner Heimatdienst – »domovinska služba«) in brambovci (KAB, Kärntner Abwehrkämpferbund, Zveza koroških brambovcev). Konferenca o konsenzu septembra 2002 je propadla, ker je Avstrija zahtevala, naj zastopnika koroških Slovencev podpišeta izjavo, da je s 148 napisi 7. člen ADP uresničen (izjava o poravnavi spora = Streitbeilegungserklärung). Načrtovana rešitev nasprotuje razsodbi Ustavnega sodišča (10 % Slovencev v kakem kraju zadostuje za dvojezični krajevni napis) in tudi ni ne logična ne sistematična. Zahodno od Šentjakoba v Rožu naj ne bi bilo več nič, v Podjuni (okraj Velikovec) pa severno od Drave nič.

V nedeljo, 13.3.2005, je bila na Dunaju četrta seja konference o konsenzu. Dan prej so se na Dunaju pod predsedstvom graškega univ. prof. Stefana Karnerja sestali predsedniki KAB Fritz Schretter in KHD Josef Feldner, Skupnosti koroških Slovencev in Slovenk (SKS) Bernard Sadovnik in Zveze slovenskih organizacij (ZSO) Marjan Sturm. Zmenili so se za skupni papir, ki

predvideva tako izjavo o poravnavi spora. Narodni svet koroških Slovencev (NSKS) se je nedeljske seje seveda udeležil in tam dal svoj konstruktivni prispevek, nisem pa šel na sobotna pogajanja, ker je za nas sogovornik zvezna vlada in z njo vred koroška deželna ter stranke, ne pa kako zasebno društvo, na katero pade tudi senca 5. odstavka 7. člena ADP; seveda nimamo nobenega vpliva na to, koga zvezni kancler Wolfgang Schäussel vabi na konferenco o konsenzu. 4.3.2005 je NSKS poslal kanclerju odprto pismo s konstruktivnimi in tehničnimi predlogi; tam smo tudi pojasnili svoje pomisleke zaradi KAB in KHD. Na žalost se to ni upoštevalo. Med sejo sem jasno poudaril, da za NSKS ne pride v poštev nobena izjava, da je 7. člen ADP uresničen; napisan je namreč v smislu dinamičnega manjšinskega prava, to pa je treba nenehno prilagajati vsakokratnim potrebam in zahtevam. Ob koncu seje je zvezni kancler napovedal, da se bo konferenca nadaljevala v petek, 29.4.2005.

Pogajanja med KAB, KHD, SKS in ZSO so se nadaljevala v Celovcu in Gradcu; izdelali so papir, ki naj bi bil podlaga za naslednjo sejo konference o konsenzu.

NSKS je imel v ponedeljek, 25.4.2005, v Gradcu pogovor s profesorjem Karnerjem. Tam smo razložili svoje predstave in zahteve. V torek, 26.4.2005, je bila v celovškem Mladinskem domu seja razširjenega Koordinacijskega odbora koroških Slovencev (KOKS) med NSKS in ZSO. Predsednik ZSO Sturm je poročal o pogajanjih in izjavil, da dokončnega papirja ne pozna in da seveda še nič ni podpisano. KOKS je končno le prišel do skupnega sklepa za konferenco o konsenzu.

Ob začetku seje v petek, 29.4.2005, je v uradu zveznega kanclerja na Dunaju Sturm razdelil že podpisane podlage za konferenco (novejše dokumente so podpisali Josef Feldner – preds. KHD, Bernard Sadovnik – SKS in Marjan Sturm – ZSO, ne pa tudi Fritz Schretter – KAB). Zaradi Schretterjeve nepopustljivosti je zvezni kancler končal sejo. Za nadaljevanje je določil petek, 6.5.2005.

V sredo, 4.5.2005, smo imeli na sedežu NSKS sejo KOKS, da se pogovorimo še o raznih podrobnostih za petkovo sejo na Dunaju. Zvečer je bila v sedežu deželne vlade seja BZÖ-SPÖ-ÖVP-KHD-SKS-ZSO (BZÖ, Bündnis Zukunft Österreich, Zveza za prihodnost Avstrije, obstaja od 4.4.2005 dalje, nastala je po odcepitvi od FPÖ – Freiheitliche Partei Österreichs, Svobodnjaška stranka Avstrije, predsednik je koroški deželni glavar Jörg Haider; SPÖ, Sozialdemokratische Partei Österreichs, Socialdemokratska stranka Avstrije; ÖVP, Österreichische Volkspartei, Avstrijska ljudska stranka). Marjan Sturm popoldne na sedežu NSKS o večerni seji ni znil ničesar; NSKS ni bil povabljen.

Sklenili so, da srečanja v petek na Dunaju ne bo; bo pa na Koroškem. Haider je o tem ob 11. zvečer obvestil kanclerja Schüssla. Koroški deželni glavar je na kolena prisilil predsednika avstrijske zvezne vlade. V zadevi slovenske narodne skupnosti mu je vzel žezlo iz rok. To me ostro spominja na hladni državni udar.

Pogovora v petek, 6.5.2005, se NSKS ni udeležil, a ta pogovor tudi ni prinesel ničesar.

V soboto, 7.5.2005, smo izvedli akcijo »Vidna domovina – Sichtbare Heimat«. Na zasebnih zemljiščih smo postavili okoli 140 dvojezičnih napisov. Navrh je bilo v Šentprimožu v Podjuni srečanje, pri katerem so se govorniki izrecno zahvalili podpredsedniku NSKS Rudiju Vouku, da je s škocjanskim napisom sprožil celotno zadevo.

V četrtek, 12.5.2005, hočejo postaviti z velikimi slavnostmi nekaj napisov – v občinah Suha, Borovlje in Bilčovs – in tako poravnati del dolga iz leta 1977. Osemindvajset let bi že morali stati ti napisi!

Razdor med koroškimi Slovenci, gospe in gospodje, je posledica povojnih razmer, je dediščina jugoslovanskega komunizma. Moralna dolžnost Republike Slovenije je, da to popravi in da prispeva svoj delež, da pridemo koroški Slovenci do skupnega demokratičnega zastopstva, če le mogoče, javnopravnega. To naj bo na znotraj diferencirano, tam naj se mnenja krešejo, na zunaj pa moramo govoriti z enim jezikom. To moramo doseči, če hočemo preživeti. To pa hočemo!

Južna Tirolska naj bo tudi Sloveniji zgled za uspešno manjšinsko politiko. Avstrija kot zaščitna sila si je ves čas prizadevala za enotnost med Južnimi Tirolci. Južni Tirolci, naj bo to deželni glavar Luis Durnwalder, profesorja Christof Pan in Franz Matscher, evropski poslanec SVP (Südtiroler Volkspartei, Južnotirolska ljudska stranka) Michl Ebner ali kdorkoli drug, nas vedno opozarjajo na to, da je naša razklanost najhujša šiba, ki nam zapira poti v uspešno prihodnost. Medtem ko Avstrija na Južnem Tirolskem zagovarja kar se da veliko enotnost, pri nas koroških Slovencih pospešuje razdore in razkole, saj to najbolje ustreza njeni politiki, ki ima od tega velike koristi. Zato nam tudi noče dati javnopravnega zastopstva.

Avstrija mora uresničiti in uveljaviti lastni ustavnopravni red. Nam Slovencem mora zagotoviti ozračje in sredstva za preživetje.

In vloga Republike Slovenije? Najprej mora sama vedeti, kaj hoče, kje stoji. Mi Korošci in drugi zamejci imamo vtis, kakor da bi se nas nekateri v Sloveniji najraje znebili, raje včeraj kakor danes, da smo jim nadloga, da smo na poti raznim političnim ciljem, morda tudi osebnim profiliranjem. Diplomacija se mora končno zavedeti, da odločno nastopanje ni neprijaznost in zaostrovanje, da pa mencanje, cincavost, mevžavost in popuščanje niso ne prijateljstvo ne dobro sosodstvo. Prijatelju lahko rečem resnico tudi trdo v obraz, pa mi ne bo zameril. Dolžnost Republike Slovenije in v njenem obstojnem interesu je, da opozarja Avstrijo, naj uveljavlja lastni pravni red in uresničuje mednarodno-pravne obveznosti do Slovencev na Koroškem pa na Štajerskem.

Vlada RS mora uresničevati ustavo in lastni vladni program. To pomeni, da mora prispevati vse, da koroški Slovenci premagamo to usodno razklanost in da končno pridemo do skupnega demokratičnega zastopstva. Na znotraj imamo seveda različna mnenja, na zunaj moramo govoriti z enim jezikom, drugače nas bo zmlelo; to pa res ne more biti v obstojnem interesu Republike Slovenije.

Slovenija je članica EU in NATO; naj končno izkorišča to dejstvo sebi, s tem tudi nam zamejcem v prid! Članstvo v EU ni več cilj, je sredstvo.

Republika Slovenija je naša država zaščitnica in mora temu primerno nastopati pa ravnati, to je samoumevno, ne glede na to, kaj utegnejo poreči kaki sosedi. Krepiti mora našo življenjsko voljo, našo samozavest, spoštovanje do samih sebe in do lastnega, voljo za preživetje, čut skupnosti in za skupnost. Volja za lastno politično nastopanje je tudi volja za preživetje. Preživeti moramo sami, drugače nas bodo drugi. Če hočemo preživeti na lastni zemlji, moramo tam imeti ustrezne razmere. Zato je nujno, da se krepí gospodarska moč našega naselitvenega prostora. Odseljevanje je pot v odtujevanje in asimilacijo.

Dajati morem le od tega, kar imam. Torej mora tisto, kar mi zamejci od države Slovenije pričakujemo, najprej živeti in biti v obilju razpoložljivo v njej sami. Že dolga leta pogrešamo dolgoročne državopolitične in s tem narodnopolitične strategije, obvezne za vse vlade, ne glede na to, katere stranke jo sestavljajo, kdo jo vodi. Skrajni čas bo, da Državni zbor spričo vse večjih in vse hujših izzivov tako strategijo sklene, če je le mogoče, soglasno.

Pričakujemo, da nam bo Slovenija dobra, skrbna mati, ki nas bo ljubila še bolj, čim bolj bomo nadležni in hrupni pa glasni, neubogljivi in nepokorni. Nočem tu

posebej poudarjati, koliko mi sami dajemo in žrtvujemo moralno pa gmotno za svojo prihodnost, za svoje preživetje. Smo in hočemo ostati živ ud na skupnem slovenskem narodnem telesu. Zavedamo se, da za Slovenijo nikakor nismo siten drobiž, temveč izreden potencial; mi najbolj poznamo razmere v državah, v katerih živimo in delamo. Tega naj se končno zave tudi Slovenija. Če bo Ljubljana videla koj sebe in svojo centralo, če bo gluha pa slepa in nema za zadeve ter potrebe obrobja in zamejstva ter slovenstva po svetu, bo samo izpodkopavala temelje slovenstva in slovenske države. To seveda tudi nikakor ne more biti v obstojnem interesu slovenskega naroda in Republike Slovenije. Smisel našega delovanja in ustvarjanja je namreč, da delamo za uspešno prihodnost pa za preživetje.

Jožef Jeraj:

Spoštovani veleposlanik dr. Inzko! Dunajska vlada vedno poudarja namero popolne izpolnitve določb 7. člena ADP; kaj so glavni razlogi, da do izpolnitve še ni prišlo? Avstrijske ustavne spremembe manjšinam ne prinašajo pričakovanih sprememb. Zakaj Slovencem niso priznane kolektivne – politične temveč le individualne pravice?

Valentin Inzko:

Na Koroškem živi samozavestna, nadpovprečno izobražena in evropsko usmerjena slovenska manjšina

Težko je govoriti po profesorju Wakounigu iz častitljive Kovačeve družine, kjer je bilo 12 otrok, ki so vsi zelo narodnostno zavedni, vsi so študirali in eden od bratov Wakounig je npr. med najboljšimi avstrijskimi strokovnjaki za davek na dodano vrednost na evropskem nivoju in ima celo dva doktorata.

Avstrija se te dni spominja 60-letnice konca druge svetovne vojne in ta spomin je povezan tudi z obnovitvijo in ponovno ustanovitvijo republike, ki je sedem let ni bilo. Sedem let Avstrija ni obstajala. Avstrija je bila kot država žrtev hitlerjevske agresije, njeni državljani pa so bili deloma žrtve, deloma pa tudi storilci in sodelavci tega morilskega režima. Prva akcija tega režima je bila, da je

takratno avstrijsko politično elito deportirala v koncentracijska taborišča. Žal mi je, da ni več tukaj predsednika Državnega sveta Sušnika, kajti prvi, ki je bil proti anšlusu, je bil avstrijski kancler Schuschnig, ki je potem preživel sedem let v taboriščih. Skoraj samoumevno je nato bilo, da je po vojni prišla skoraj cela nova avstrijska vlada iz Dachaua in tudi okoli 60 % poslancev v novem parlamentu je ob obnovitvi Republike Avstrije prišlo iz koncentracijskih taborišč.

Spominjamo se tudi 50-letnice Državne pogodbe in višek tega spomina bo v nedeljo 15. 5., ko bodo na Dunaju obnovili ritual podpisa ob navzočnosti predstavnikov štirih tedanjih velesil. Avstrijska državna pogodba predvideva v bistvu, kot smo že slišali, manjšinsko ureditev predvsem na treh področjih, in sicer: šolstvo, uradni jezik (tudi v sodstvu) ter topografijo. Tudi jaz bi se rad dotaknil teh tem, vendar v malo širšem tematskem, ampak ožjem časovnem okviru.

Začel bi rad z ukrepi sedanje vlade, ki je bila zaprisežena leta 2000. Bivša socialistična zvezna kanclerja, Vranitzky in Klima, ki ju oba osebno zelo cenim, trinajst let nista imela časa za koroške Slovence. Nova vlada pa je neposredno po konstituiranju v sodelovanju z narodnimi skupnostmi sprejela zaščitno določbo o državnem cilju, tako imenovano Staatszielbestimmung, ki je sedaj del avstrijske ustave. Avstrijska zvezna vlada je tudi kmalu ratificirala Evropsko listino o regionalnih in manjšinskih jezikih, ki do tedaj še ni bila ratificirana.

Finančni položaj slovenske glasbene šole na Koroškem, ki je z več kot 600 učenci največja manjšinska šola, je bil delno izboljššan in postavljen na trdnjše temelje, čeprav ta rešitev še ni povsem zadovoljiva. Po dolgih letih je bil podpisan tudi avstrijsko-slovenski kulturni sporazum, ki med drugim omogoča pouk slovenščine izven avtohtonega naselitvenega področja koroških Slovencev. Na slovensko željo je bil v letu 2004 v sosvet za narodnostne skupnosti prvič sprejet tudi predstavnik štajerskih Slovencev. Kot veste, so štajerski Slovenci omenjeni v 7. členu in tudi ti Slovenci so dobili prvo subvencijo od štajerske deželne vlade. Prvi obisk štajerske deželne glavarke gospe Klasnic se je vršil v spremstvu bivšega veleposlanika Iva Vajgla.

Leta 2003 sta predsednik slovenske vlade Anton Rop in avstrijski zvezni kancler Wolfgang Schüssel v samem središču Dunaja na ulici Seilerstätte slavnostno odprla razkošno obnovljeno, imenitno Knaflejevo ustanovo. Tudi ta obnova je bila financirana s slovenskimi in precejšnjimi sredstvi avstrijske zveze vlade ter mesta Dunaj. Ustanova ni zgolj kraj srečevanja slovenskih in avstrijskih

intelektualcev, temveč tudi študentski dom, ki nudi študijska mesta za študente slovenske narodne skupnosti, tudi s Koroške in ne samo iz Slovenije, in se razvija v atraktivno žarišče slovenske znanosti in kulture. Vsega skupaj je Avstrija dala na razpolago za Knaflijevo ustanovo 2,3 milijone evrov, Republika Slovenija pa 450.000 evrov in mislim, da je to tudi en čudovit primer sodelovanja.

Avstrijska vlada je sprejela tudi nov zakon o javnem radiju in je tako položila trajni finančni temelj za celodnevni radijski program v slovenskem jeziku na avstrijskem Koroškem, ki je z oddajanjem pričel 21. marca lani. Septembra 2004 pa se je slovenski oddelek preselil v nove prostore v okviru koroškega avstrijskega radia. Isti mesec so bili tudi postavljeni dodatni oddajniki za ta slovenski radio, tako da je sedaj sprejem mnogo boljši kot na začetku. Tam dela 16 mladih Slovencev in za te mlade Slovence in za slovenski radio velja enako kot za manjšino ali pa tudi za Slovenijo, to kar je – v prenesenem pomenu – nedavno rekel predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti Boštjan Žekš: “Na nas je, kaj sedaj naredimo iz tega radia, in na nas je, kako se bo manjšina uveljavila v bodočnosti.”

Koroški zakon o ustanavljanju zasebnih vrtcev, o katerih smo danes tudi že govorili, je bil izdelan skupaj z narodno skupnostjo in deluje odlično. Vsako leto dobi ta skupnost zasebnih dvojezičnih vrtcev 600.000 evrov, kar je 144 milijonov tolarjev. Tu bi rad omenil samo dejstvo, da so ti vrtci veliko boljši kot občinski. V Borovljah se občinski vrtec bori s prijavami, ima samo eno skupino, slovenski ima pa tri skupine, tam ne dobiš prostora in tam angleščino uči Irec, tako da je ta vrtec v bistvu trijezičen in starši najavljajo svoje otroke že ob rojstvu, ker je naval tako velik. Enako je v Dobrli vasi, kjer ne dobiš prostora v dvojezičnem otroškem vrtcu. Ta zakon je nastal na Koroškem. Pisal ga je med drugim tudi bratranec dr. Sturma in tam so vključeni maksimalni predlogi, ker je pač manjšina računala s tem, da bo deželni glavar nekatere črtal, vendar so bili vsi odobreni.

Kar se tiče ustavnega sodišča, je pa tako, da zaenkrat koroški Slovenci lahko govorimo o štirih odločbah te visoke avstrijske institucije. Govorim o odločbi glede uradnega jezika na južnem Koroškem, ki ni zadovoljivo in popolnoma zaživel, za kar bi našli lahko verjetno kar več krivcev. Ko sem obiskal nekega madžarskega župana tu v Sloveniji, sem ga tudi vprašal, ali občani madžarske narodnostne skupnosti pišejo prošnje – recimo za gradbena dovoljenja – v madžarščini in odgovor je pač bil, da le izjemoma ali nikoli. Seveda možnost

obstaja. Nekaj podobnega se dogaja tudi pri nas. Tudi mi koroški Slovenci se sami ne poslužujemo vedno vseh možnosti, ki jih imamo, pa če bi bile še tako skromne. Istočasno poudarja dr. Sturm, da je bil na tem področju njegov oče zaradi tega, ker ni bilo uradnega jezika, diskriminiran, ker pač ni znal nemščine. On sam, Marjan Sturm, se pa ne čuti diskriminiranega, ker pač tega problema nima. Taka je njegova interpretacija. Vsekakor je tako, da problem ni rešen zadovoljivo, potreben bi bil pa tudi dokaz, če smo odkriti, da manjšina resnično želi in uporablja recimo v dvojezičnih sodnih okrajih tudi slovenščino, kajti v sodnih okrajih imamo dejansko zavedne Slovence kot sodnike.

Druga odločba ustavnega sodišča se tiče razširitve veljavnosti zakona o osnovnem manjšinskem šolstvu. Ta odločba velja in sedaj spada tudi mesto Celovec v to področje, kjer dejansko delujeta dve zelo uspešni osnovni šoli. Državna dvojezična in zasebna dvojezična, ki jo je ustanovila Mohorjeva družba v Celovcu in ki bo letos tako narasla, da bo lahko ravnateljica delala polnopolno, brez učne obveznosti. To pomeni, da ima šola vsaj osem razredov. To pomeni, da so prvič vsi razredi v štiriletni osnovni šoli v Celovcu paralelni razredi. Poleg tega ima ta šola še pet skupin v popoldanskem zavetišču.

V šolskem letu 2001/2002 je bil v skladu s še eno manjšinsko odločbo avstrijskega ustavnega sodišča za vpisane otroke v četrtem razredu osnovne šole uveden dvojezičen pouk. Prej je bila v četrtem razredu možna samo slovenščina kot predmet, dve ali tri ure na teden, sedaj je tudi tam pouk dvojezičen. To se pravi, da je morala avstrijska država dodatno zaposliti 42 novih učiteljev. To pa dodatno k tistim učiteljem, ki tam že učijo in jih je približno 200, 220. Kot pravi Tomaž Ogris, vodja manjšinskega šolskega oddelka, je to potekalo brez problemov. Na splošno pouk slovenščine na avstrijskem južnem Koroškem izredno napreduje. Ko sem bil vpisan v dvojezični šoli v Svečah v Rožu jaz, nas je bilo na južnem Koroškem vpisanih 16 %, danes, kot smo že slišali od dr. Malleja, je vpisanih 32,33 % učencev. Slovenščina je atraktiven jezik in doživlja pravi »bum«, samo ruščina je še bolj priljubljen slovanski jezik v Avstriji. Uči se ga 3.800 ljudi, 3.600 pa slovenščine, s tendenco, da bo verjetno slovenščina ruščino prehitela.

Glede krajevnih dvojezičnih napisov se zvezni kancler z velikim angažmajem zavzema za vse strani zadovoljivo rešitev v okviru konference konsenza, kar je bilo zelo dolgotrajno in zapleteno. To traja že tri leta, dejansko je pa pogajalskemu maratonu manjkal zgolj korak do cilja. Kajti uspešen zaključek konference bi imel za posledico podvojitev obstoječega števila dvojezičnih napisov. Sicer pa lahko v smislu odločbe ustavnega sodišča, občine že sedaj same postavljajo topografske napise. To bi bilo po avstrijskih zakonih možno

in legalno, razumljivo pa je, da občine čakajo na celostno rešitev, ki jo je najbolje iskati v okviru konference o konsenzu. Teh pogovorov je bilo že več in čez dva dni naj bi se postavile prve dodatne table na osnovi uredbe iz leta 1977. Ideja za to konferenco je v bistvu ta, da naj bi se postavljanje krajevnih napisov dobro pripravilo in da tistih tabel, ki jih bodo postavili, ne bodo že naslednji dan spet podirali.

Vsi navedeni primeri predstavljajo konkretne korake, ki sta jih avstrijska zvezna vlada in dežela Koroška v zadnjih štirih letih uresničili in ki dokazujejo, da so rešitve možne.

Kar se tiče nadaljnjega razvoja slovenske narodnostne skupnosti, sem optimističen, saj imamo na Koroškem opravka s samozavestno, odprto, moderno, nadpovprečno izobraženo in evropsko usmerjeno manjšino, ki se drži poleg tega še navodila starega in novega Svetega očeta. Oba sta rekla, da moramo živeti brez strahu in tega na Koroškem pri Slovencih res ne zaslediš več. Deloma je to zasluga širših okoliščin, celotnega evropskega razvoja, deloma pa tudi zasluga avstrijskih oblasti, ki so najprej in najpopolneje uresničile tisto določbo 7. člena Državne pogodbe, tisti odstavek, ki je za manjšino najvitalnejšega pomena, namreč določbo o šolstvu na Koroškem. Južna Koroška in Koroška sploh je dobesedno prežeta z absolventi slovenske gimnazije, ki jih je že približno 2.200, 2.300. Poleg tega je še kakih tisoč gimnazijcev obiskovalo nižjo gimnazijo. Dodajmo temu še višjo šolo za gospodarske poklice v Šentpetru pri Šentjakobu in Dvojezično trgovsko akademijo v Celovcu, kakih 90 slovenskih zdravnikov, 30 odličnih pravnikov, preko 260 osnovnošolskih učiteljev, bančnike in podjetnike itd. Potem se boste strinjali z menoj, da smo lahko zmerno ampak upravičeno optimistični.

Bistveno vlogo pri vsem tem igra še dejstvo, da slovenščina ni več jezik na severu Jugoslavije, da je slovenščina jezik neodvisne in demokratične države in da je jezik koroških vojvod, jezik Primoža Trubarja in Franceta Prešerna, že eno leto tudi uradni jezik največje gospodarske sile na svetu, Evropske unije. Hvala za vašo pozornost!

Jožef Jeraj:

Profesor dr. Vencelj, svoj čas ste bili tudi predsednik kontaktnega komiteja med Republiko Slovenijo in Deželjo Koroško. Kako vplivajo med-sosedski

odnosi na položaj Slovencev v Avstriji? Država Slovenija je po evropskih normah nesporna zaščitnica svojih rojakov v tujini. Ali Slovenija koristi vse možnosti, ki jih nudijo evropske konvencije?

Peter Vencelj:

Uresničevanje manjšinske zaščite za Slovence v Avstriji

Obletnica podpisa Avstrijske državne pogodbe je priložnost, da se nekoliko širše ozremo po izpolnjevanju tistih določil, ki se nanašajo na položaj in razmere slovenske narodne skupnosti na Koroškem in Štajerskem v Republiki Avstriji. Ob nastanku ADP, pred petdesetimi leti, so bile razmere na področju zaščite in odnosov do narodnih in drugih manjšin bistveno drugačne. Od takrat do danes so se izoblikovala jasnejša načela in rešitve različnih manjšinskih vprašanj, še veliko vprašanj pa ostaja odprtih za prihodnje. Ostanimo pri evropskih razmerah!

V Evropi kot celoti živi kakih 200 narodnih oz. etničnih manjšin. To predstavlja okoli 60 milijonov Evropejcev ali povedano drugače, vsak sedmi Evropejec ima položaj manjšinca. V Evropi se govori okoli 80 različnih jezikov, med katerimi imajo številni še različne dialekte. Vsa ta pestrost v jezikovnih, narodnostnih, kulturnih, zgodovinskih, bivalnih in drugih značilnostih pomeni bogastvo Evrope in s tem so povezane zahteve za ohranjanje te raznolikosti. Med pomembnejšimi dokumenti iz obdobja zadnjih petdesetih let, ki določajo osnovne norme zaščite posameznika in manjšin, je nedvomno Helsinška sklepna listina (1975) Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE). Bistven premik pa pomeni prenos skrbi za manjšinska vprašanja v Svet Evrope v devetdesetih letih preteklega stoletja.

Med številnimi aktivnostmi Sveta Evrope omenimo sprejem dveh pomembnih dokumentov, ki obravnavata zaščito narodnostnih in drugih manjšin. Prva je *Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih* (odprta za podpis v novembru 1992), ki je v veljavi od marca 1998 in jo je doslej podpisalo 31 držav ter ratificiralo 17 držav, med njimi Slovenija (1997) in Avstrija (2001). Še pomembnejša pa je *Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin* (OKVNM)

(odprta za podpis februarja 1995), ki je veljavna od februarja 1998; podpisalo jo je 42 držav, ratificiralo pa 36 držav. Tako Slovenija kot Avstrija sta jo ratificirali v marcu 1998. Obe listini jasno opredeljujeta možnosti, vsebine in načine zaščite narodnih manjšin in jezikov.

Jasno je, da določila 7. člena ADP niso v celoti uresničena in da ima Avstrija na tem področju hud pravni, demokratični, kulturni in moralni primanjkljaj. Za zdrav razum skoraj nerazumljiva igra in sprenevedanje o dvojezičnih napisih kažeta na nenormalno strankarsko in lokalno politično ujetost, ki močno zmanjšuje ugled Avstrije kot vzora pravne, urejene in demokratične države. Naj v povezavi s tem navedem drugi in tretji odstavek 11. člena OKNVM, ki praviata:

- *Pogodbenice se obvezujejo priznavati vsakemu pripadniku narodne manjšine pravico, da v jeziku svoje manjšine namešča znake, napise in druge informacije zasebne narave, namenjene očem javnosti.*
- *Na območju, kjer v znatnem številu prebivajo pripadniki narodnih manjšin, si pogodbenice prizadevajo, da v okviru svojega pravnega sistema in po potrebi vključno s sporazumi z drugimi državami ter ob upoštevanju svojih posebnih pogojev poskrbijo za napise tradicionalnih krajevnih imen, imen ulic in drugih topografskih znakov, namenjenih javnosti, tudi v jeziku manjšine, kadar je za take oznake dovolj zahtev.*

Po letu 1990 sem bil neposredno vključen v probleme slovenskih manjšin v sosednjih državah, saj sem bil v prvi vladi Republike Slovenije dve leti odgovoren za šolstvo in šport, po letu 1992 in vse do leta 1997 pa sem bil kot republiški sekretar v zunanjem ministrstvu zadolžen za Slovence v zamejstvu in po svetu. Obe področji aktivno spremljam vse do danes. Od leta 1993 do 1997 sem vodil tudi slovenski del Kontaktnega komiteja med Slovenijo in Koroško, komisijo za manjšinska vprašanja v delovni skupnosti Alpe-Jadran, komisijo za izvajanje sporazuma o manjšinah med Slovenijo in Madžarsko in druga delovna telesa, ki so vsebinsko pokrivala vprašanja manjšin in Slovencev po svetu, in sicer z Italijo, Hrvaško in nekaterimi državami Evrope.

Naj se tu dotaknem le nekaterih konkretnih vprašanj, ki smo jih obravnavali v Kontaktnem komiteju in so vsebinsko povezana s položajem slovenske narodne skupnosti na Koroškem. To so vprašanja dvojezičnih vrtcev, razširitve dvojezičnega pouka v osnovni šoli na štiri leta, položaja in delovanja slovenske glasbene šole, zagotovitve političnega predstavištva Slovencev v Deželnem zboru Koroške, ureditve posebnega radia in primerne zastopanosti slo-

venskega sporeda v televizijski mreži. Dobre izkušnje iz šolskega obdobja 1990–92, ko je Avstrija odprla dvojezično trgovsko akademijo v Celovcu, sodelovanje pri postavitvi podobne akademije pri nas in skupen podoben projekt postavitve takšnih šol v Braziliji so obetali uspešno in dobro sodelovanje. Žal pa se je v Kontaktnem komiteju s Koroško kmalu pokazalo, da takšno delovanje in sodelovanje na koroški deželni ravni ni bilo možno. Tako je ostalo vse do danes, ne glede na glavne stranke in deželnega glavarja Koroške.

Če za dvojezične vrtce lahko ugotovimo, da je prišlo do sprejemljive rešitve in da je Ustavno sodišče Avstrije pripomoglo k premiku dvojezičnega pouka na štiri leta, pa je bilo zelo malo narejenega na področju formalne ureditve in financiranja slovenskega glasbenega šolstva. Slovenska glasbena šola ima še vedno status društva, financiranje je neurejeno in negotovo. Šola ne dobi deleža financiranja iz posebnega prispevka za kulturo, ki se plačuje v okviru televizijske naročnine, kar pa ne velja za nemško glasbeno šolstvo, ki ima tudi urejen ustrezen javnopravni status.

Volilni sistem na Koroškem je oblikovan tako, da razbije južno Koroško v volilna območja in razdeli območje s Slovenci na več enot; s tem je onemogočena neposredna izvolitev slovenskega predstavnika v Deželni zbor Koroške. Veliko smo se pogovarjali o posebnem – virilnem mandatu za slovensko predstavništvo, vendar se v 13 letih ni zgodilo nič, kar bi spremenilo možnosti. Zdi se, da imajo tri najmočnejše politične stranke na Koroškem jasen cilj in metodo: ne narediti nič, čas bo že prinesel svoje. Po mučnih in negotovih obdobjih v preteklih letih, so nekako dosegli rešitve na področju radia in televizije, vendar negotovost še ostaja. Upam, da je mlajša generacija na Koroškem manj obremenjena s strahovi iz preteklosti in da bosta obe skupnosti v prihodnosti živeli v večjem medsebojnem spoštovanju in sodelovanju.

Od vstopa Slovenije v EU so slovenske manjšine v zamejstvu veliko pričakovale. Žal moramo tudi pri sebi ugotoviti, da sami nismo brez krivde, da se razmere ne izboljšujejo tako, kot bi se lahko. Pri tem ne gre le za politično in materialno podporo slovenstvu v zamejstvu in po svetu, gre v veliki meri za našo zavest, za naše poznavanje in medsebojno sodelovanje, ki edino lahko zagotovi, da bo živel in se ohranjal skupen slovenski kulturni prostor. Nenazadnje bi morali skupaj čim prej urediti vprašanje demokratičnega predstavnitva in notranje organiziranosti slovenske manjšine v Avstriji (in Italiji). Nedvomno nosi del krivde za počasno reševanje odprtih vprašanj tudi neenotnost. Slovenija ne more vsiljevati oblike rešitve tega vprašanja, ima pa dolžnost, da pomaga iskati oblike, ki so sprejemljive za večino in ki omogočajo

enoten nastop narodne skupnost tako proti matični državi Avstriji kot proti slovenski državi.

Jožef Jeraj:

Profesor Stergar, ob obravnavanju in obeleževanju 50-letnice ADP si bil povabljen na številne razprave na Koroško. Kako te posvete ocenjuješ s slovenskega zornega kota? So kaj doprinesli k izboljšanju javnega mnenja do zahtev koroških Slovencev? Kaj predlagaš za zajezitev asimilacije?

Janez Stergar:

Pol stoletja Avstrijske državne pogodbe, zajezitev vala asimilacije in vloga civilne družbe pri tem

Zahvali za povabilo, da smem s svojim uvodnim razmišljanjem zaokrožiti krog zelo kompetentnih predgovornikov ter izbranemu avditoriju predstaviti nekaj svojih ugotovitev in predlogov kot uvod v razpravo, naj takoj dodam, da že po naravi nisem kak tip »nedeljskega« slavnostnega govornika. Ko skupaj poskušamo vleči bilančno črto pod pol stoletja podpisa Državne pogodbe o obnovi neodvisne in demokratične Avstrije (ADP), lahko ugotovim, da pri Slovencih v sosednji državi ni zaznati prav prešernega navdušenja nad proslavljanjem jubileja: ta namreč preveč opominja tudi na neuresničena upanja in na neizpolnjene obveze.

Če me sprašujete po rezultatih niza spomladanskih predavanj in koroških posvetov na temo nastanka ADP, bi jih vsekakor ocenil pozitivno. Zgodovinarji, pravniki in drugi manjšinski strokovnjaki so mdr. pripomogli k prodoru spoznanja, da določbe člena 7 še niso v celoti izpolnjene. Bližajoča se obletnica je pospešila skupno slovensko-nemško oz. avstrijsko akcijo samopomoči za »vidno dvojezičnost«. Te dni menda dočakamo še postavitve nekaj novih uradnih dvojezičnih krajevnih tabel, pač po vzgledu iz Gradiščanske, kjer so iz tega že pred časom uspeli napraviti praznik večkulturnosti. Dosedanje reakcije večinskega koroškega prebivalstva tokrat – hvala Bogu! – niso pritrdirile predsedniku koroških brambovcev, ki je v časopisu nedavno zapisal: »V

letošnjem jubilejnem letu koroškega plebiscita bi bilo postavljanje nadaljnjih dvojezičnih krajevnih tabel nerazumljiva provokacija Korošic in Korošcev.«

Lahko le upam, da bo tudi po 15. maju prevladala pripravljenost za izpolnjevanje mednarodnih obvez, avstrijskih zakonov in sodb avstrijskega ustavnega sodišča glede izpolnjevanja manjšinskih pravic. In teh pravic kot sestavnega dela človekovih pravic prav gotovo ne moremo obravnavati statično, brez vključevanja pravice do razvoja, kot da bi se za Slovence in Hrvate v Avstriji čas leta 1955 ustavil in kot da bi se sploh dalo v pet odstavkov 7. člena zapisati vso pestrost življenja. Če bi bil sam pogajalec za sedanji katalog manjšinskih pravic, bi od avstrijske, koroške in štajerske vlade vsekakor terjal »zamudne obresti« za doslej neizpolnjene pravice. Pa še »sodne stroške« pol stoletne izterjave bi se nekako dalo zaračunati.

Zdi se, da po vrsti spomladanskih koroških posvetov in po novo objavljenih strokovnih publikacijah tudi na avstrijski strani ne more biti več dvoma, da je npr. na večjo težo povojnih slovensko-jugoslovanskih teritorialnih zahtev in predlogov za manjšinsko zaščito vplival protinacistični odpor in partizanski boj koroških Slovencev. Težko bo še vnaprej spregledovati argumentirani jugoslovanski memorandum iz 18. februarja 1946, predhodnika tistemu poznanemu iz 15. januarja naslednjega leta. Ni več dvoma, da je manjšinska zaščita le pogajalski preostanek zahteve po zelo široki avtonomiji »Koroške Slovenije« in da so pravice zapisane tako lapidarno, ker so bile sprva predvidene le za tiste manjšince, ki bi ostali zunaj avtohtonega in avtonomnega manjšinskega ozemlja. Iz arhivov so prišla na dan npr. navodila avstrijskim in ruskim pogajalcem. Poleti 1949 Avstrijci zavestno niso želeli podrobnejše razprave o ruskem predlogu manjšinskega člena, da določb ne bi natančneje zapisali. Pozneje so se nekateri Avstrijci tolažili z upanjem, da izpolnjevanja manjšinskega člena nihče ne bo zares terjal.

Zgodovina nastanka 5. odstavka člena 7 tudi priča, da so njegovi sestavljavci vedeli, katere organizacije so na Koroškem delovale proti interesom manjšine; da je ena od njih obnovila svoje delovanje vsega štiri dni po podpisu ADP, je seveda že druga zgodba. Sedaj predsednika zgodovinskega in pravnškega dela avstrijske komisije strokovnjakov za slovensko-avstrijske odnose potrjuje ta, da so zavezniki ob sklepanju ADP dobro vedeli, na katerem ozemlju živijo Slovenci, ki naj bi uživali zaščito po členu 7: šlo je za ozemlje veljavnosti uredbe o obveznem dvojezičnem šolstvu iz jeseni 1945. Odveč je bilo torej pol stoletja izmotavanja in poskusov takega ali drugačnega »ugotavljanja manjšine«.

Kot je danes že omenil dr. Avguštin Malle, je bila v pogajanjih nadalje izrecno opuščena zahteva po znatnem številu pripadnikov manjšine kot pogoju za izvajanje manjšinske zaščite. Na dosedanji seriji strokovnih posvetov je koroška in avstrijska javnost lahko tudi slišala, kako je Jugoslavija že v zgodnjih petdesetih letih močno zagovarjala sklenitev ADP in kako se ji je avstrijski zunanji minister Leopold Figl leta 1955 posebej zahvalil za »to gesto, ki jo zelo spoštujemo /in ki je/ tudi ustvarila potrebno zaupanje za sodelovanje na zunanjepolitičnem področju.«

Precej vemo o tem, kako negativno je vplivala na uresničevanje slovenskih aspiracij po Trstu in Koroški vključitev povojne Jugoslavije v sovjetski »lager«, od leta 1948 pa še informbirojski spor. Ali in kaj bi bilo drugače ob dejanskem upoštevanju jaltskega dogovora o delitvi sfer, je še vnaprej predmet ugibanja ne-zgodovinarjev. Ker že od nedelje na Dunaju poteka velik štiridnevni mednarodni simpozij o nastanku in veljavnosti ADP, lahko pričakujemo nova spoznanja avstrijskih in tujih strokovnjakov o tej temi. Slovenskih referentov program simpozija Avstrijske akademije znanosti žal ne vključuje. Koliko je to dejstvo povezano z nesoglasji v uradni slovensko-avstrijski komisiji za obravnavo skupne preteklosti, sam lahko samo ugibam. Čez dva tedna bo na temo ADP v Celovcu še eno znanstveno posvetovanje, ki bo lahko priložnost za povzemanje letošnjih historičnih spoznanj.

Sedaj pa od zgodovine preskok k drugemu zastavljenemu vprašanju – k predlogom za zaježitev asimilacije. Ob državni osamosvojitvi Slovenije in posebej ob njeni vključitvi v Evropsko zvezo smo večkrat lahko slišali o primerih uspešnega uveljavljanja slovenskega jezika in kulture v našem širšem geografskem okolju, o povečanem zanimanju za učenje slovenščine, povezanem tudi z velikim razmahom gospodarskega in drugega sodelovanja prek (še obstoječe) avstrijsko-slovenske meje. Vse to lahko le pozdravimo in z optimizmom spodbujamo. Na drugi strani vrsta empiričnih podatkov potrjuje usihanje rabe slovenščine kot pogovornega jezika v mladih koroških družinah. Na nedavnem programskem posvetu ob 50-letnici Zveze slovenskih organizacij na Koroškem je dr. Teodor Domej predstavil svojo rekonstrukcijo demografske piramide – pravzaprav bolj nekakšne amfore ali celo križa – koroških Slovencev; ta opozarja na dramatično upadanje slovenskega koroškega podmladka, na vsega še sto otrok posameznega letnika.

Brez ambicije po celovitosti lahko – po svojem subjektivnem izboru – le na kratko naštejemo nekatere izmed predpogojev za manjšinski obstanek in razvoj:

- bolj natanko velja prisluhniti pričakovanjem in prošnjam koroških (in seveda tudi drugih zamejskih) Slovencev ter jim zagotoviti stabilno politično, kulturno-izobraževalno in gmotno pomoč, za kar bi podlago lahko nudil pripravljani sistemski zakon;
- asimilacijo lahko zajezimo predvsem pri mladih, zato bi veljalo še več moči in sredstev nameniti prav njim, posebej tudi širitvi možnosti za povezovanje mladih koroških Slovencev z vrstniki iz Slovenije;
- državlјanska in narodnostna vzgoja v šoli v RS bi seveda lahko več opravila pri informiranju in osveščanju mladih glede odnosa do zamejskih rojakov;
- morda je vzgojno še pomembnejša podvrženost medijem. Kako naj ne bo polna dvorana Tivoli ob koncertu neke v vseh pogledih sumljive ali celo izrecno nesprejemljive »turbofolk pevaljke Cece«, če jo promovira osrednja zabavna oddaja državne televizije in mega-plakati ob cestah, in kako naj bo polna sicer skromnejša dvorana Slovenske filharmonije ob koncertu koroške »Danice«, če mediji po kapljicah in obrobno dozirajo informacijo o koncertu?
- stara resnica je, da se odpornost zamejskih Slovencev povečuje, če je država njihovega matičnega naroda v različnih pogledih privlačna in če slovenski jezik in kultura v njej cvetita. A glede tega imam resne pomisleke: ko Statistični urad Slovenije objavi ugotovitev, da slovenstvo – torej osebno priznavanje za Slovenko ali Slovenca – številčno najbolj upada prav v RS, se sprejme to kot samo po sebi umevno in »trendovsko« ali pa se enostavno spregleda.

Posebej bi želel podčrtati še pomen različnih oblik civilne družbe za čezmejno povezovanje (včasih smo temu rekli tudi »podružbljanje zunanje politike«). Vsak proračunski tolar se v društvih oziroma z amatersko dejavnostjo pomnoži, stiki pa tu pridobijo človeško noto in trajnost. Tudi današnji posvet v hramu slovenske demokracije je plod delovanja civilne družbe. In dr. Malle nam je pravkar nanizal še vrsto prepričljivih ilustracij o pomenu družine, osebnih in društvskih vezi za ohranitev slovenstva na Koroškem.

Iz lastne izkušnje lahko opišem formiranje aktivnega odnosa do zamejstva: šolski izlet na Koroško, »avtoštop« in kolesarsko popotovanje ter več taborjenj po koroških krajih, organizacijska in publicistična dejavnost v podporo zamejstvu v okviru študentskega gibanja, ob tem sklepanje mladostnih prijateljstev. Ta veljajo še danes, ko sem kot predsednik dejaven v eni najstarejših tovrst-

nih »brambovskih« združb – Klubu koroških Slovencev v Ljubljani. Od univerzitetnega študija in prek vse svoje poklicne dobe sem se srečeval z znanostjo in poznavalci zamejstva, ki so bili oziroma so še angažirani člani civilne družbe (v dvorani med publiko mdr. vidim svojega spoštovanega profesorja geografije Vladimirja Klemenčiča). Danes so oziroma smo deležni oznake »nemoralnih strokovnjaških narodnjakov«; preusmerili naj bi se raje v proučevanje številčnejših »novih manjšin« priseljencev v RS...

Če si dovolim še nekaj zgodovinske reminiscence, bi se spomnil vélikega malega moža Lojzeta Ude, Maistrovega borca, tajnika partizanskega Znanstvenega instituta, kritičnega opazovalca slovenske povojne politike do zamejstva, ki je 1955 kot vodja Inštituta za narodnostna vprašanja posredoval za nastanek skupne spomenice Narodnega sveta koroških Slovencev in Zveze slovenskih organizacij za izvedbo člena 7. Ta spomenica je v marsičem še danes veljaven katalog predstav o celoviti vsebini manjšinske zaščite po tem členu. Spomnil bi se tudi svojega profesorja zgodovine in enega od predhodnikov na mestu predsednika našega kluba Boga Grafenauerja, ki bi danes povzdignil svoj očetovski in profesorski glas proti neenotnosti, medsebojni sprtosti, obtoževanju in celo sovraštvu voditeljev koroških manjšinskih političnih organizacij. Sam sicer nimam iluzij glede možnosti povsem enoglasnega nastopanja katerekoli manjšine, a opozarjam na primorski vzgled: oba predsednika osrednjih organizacij sta po desetletju skupnih prizadevanj za globalno zakonsko zaščito sicer ostala idejno različna, vendar sta se ob tem po lastnih besedah osebno zblížala in spoprijateljila.

Da na našem posvetu ne bi ostalo neomenjeno še eno odprto vprašanje, močno povezano s petdesetletnico podpisa ADP, naj zgolj ponovim svojo zaključno misel iz nedavnega predavanja na simpoziju v dvorani koroške deželne vlade: z Državno pogodbo 1955 potrjena avstrijsko-jugoslovanska meja je 1991/92 postala avstrijsko-slovenska. Leta 2005 pa je zgodovinarju težko razumeti avstrijske »bojazni« glede slovenskega nasledstva jugoslovanskega podpisa Državne pogodbe, posebej glede na to, da je Republika Slovenija članica Evropske zveze (skupaj z Avstrijo) in članica NATO, ki je že po definiciji politični in vojaški varuh demokracije zahodnega tipa.

A z *ad hoc* kritičnimi pripombami in razmeroma poceni »instant« recepti za preživetje koroških Slovencev v naslednjih petdesetih letih veljavnosti ADP naj sedaj neham in prepustim besedo razpravljavcem! Hvala za vašo vztrajno pozornost!

Jožef Jeraj:

Vsem referentom se lepo zahvaljujem za njihove prispevke. Spoštovane udeležence naše okrogle mize sedaj vabim k diskusiji, za katero imamo še nekaj časa. Na postavljeno vprašanje o slovenskih, v Ljubljani izdanih avtokartah, ki ne upoštevajo dvojezičnosti pri navajanju krajevnih imen v slovenskem zamejstvu želi odgovoriti vodja Sektorja za slovenski jezik dr. Janez Dular. Za razpravo se je prijavil tudi profesor dr. Vladimir Klemenčič.

Janez Dular:

Zamejska zemljepisna imena na zemljevidih

V Sektorju za slovenski jezik (Ministrstvo za kulturo) smo že v preteklem letu prejeli opozorilo koroškega rojaka, da na nekaterih zemljevidih, izdanih v Sloveniji, niso upoštevana slovenska zemljepisna lastna imena za kraje v slovenskem zamejstvu. Ugotovili smo, da gre za avtokarte, ki jih je izdal Geodetski zavod Republike Slovenije. Treba je poudariti, da Geodetski zavod RS danes ni državna ustanova, temveč podjetje (založba), ki po komercialni logiki deluje na založniškem trgu. Izraz »Republike Slovenije« v njegovem imenu je samo promocijski ostanek neke pretekle pravne ureditve.

Na našo pobudo je potem vodstvo Geodetske uprave RS (državnega organa) sklicalo poseben sestanek, na katerem smo razložili kulturno in politično nesprejemljivost (po sprejetju Zakona o javni rabi slovenščine pa celo protizakonitost) neupoštevanja slovenskih imen na dvojezičnih območjih pa tudi upravičenost njihovega upoštevanja na podlagi sprejetih smernic Združenih narodov. Prišlo je še do neposrednega pogovora s predstavnikom Geodetskega zavoda RS. Pojasnil nam je, da so se doslej pri avtokartah »zaradi praktičnosti« omejevali le na imena, ki jih voznik avtomobila vidi na uradnih obcestnih tablah in kažipotih. Ker je splošno znano, da se v sosednjih državah pri postavljanju teh napisov držijo skrajno omejevalnih načel glede upoštevanja slovenščine, je priznal, da nam njihovo ravnanje ne more biti za zgled, in zagotovil, da bodo v novih izdajah avtokart zapisana tudi slovenska zemljepisna imena. Tehnično (grafično) ni to nikakršen problem.

Vladimir Klemenčič:

Prednostne naloge slovenske pomoči zamejstvu

Mislím, da smo danes imeli priliko poslušati najnovejše poglede na manjšinsko vprašanje na Koroškem. Vendar imamo veliko mladih raziskovalcev in profesorjev, ki jih danes ni tu. Lahko rečemo, da je bila okrogla miza pravi seminar, podiplomski seminar. Morali bi zagotoviti izid brošure, kjer bi bili vsi problemi, ki so bili danes predstavljeni iz zelo različnih vidikov, dostopni mlajši generaciji.

Uveljavljanje 7. člena državne pogodbe sem 50 let spremljal neposredno na Koroškem. Moja žena izhaja iz Koroške in sem imel to priliko, da sem se lahko intimno poglobil v manjšinske probleme, ne samo visoko abstraktno, akademsko, ampak konkretno.

Zgrozil sem se, ko je koroški deželni glavar Haider ponovno zahteval popis posebne vrste po materinem jeziku. To ni več normalno! Tri leta sem preučeval »popis posebne vrste« oziroma ugotavljanje manjšine 14. novembra 1976. Tedanji dogodki so izzvali objavo 5.000 člankov o manjšinskem vprašanju po vsej Evropi, 1.500 samo na Koroškem. Do popisa posebne vrste so se pojavljali redki članki, medtem ko se je takrat začelo množično objavljanje. To je bila prva internacionalizacija koroškega vprašanja. Hranim kopije člankov in se mi zdi, da bi se morala Slovenija – pa tudi avstrijsko politično vodstvo – ne samo upirati takemu postopku, ampak bi morala celo protestirati proti vsakemu, ki to zahteva. To je samo oblika mučenja koroških Slovencev od začetka, od same priprave, grožnje do izvedbe in kasnejše interpretacije. Postopek traja dve leti. Cilj pred tremi desetletji naj bi bil, da se ugotovi struktura prebivalstva celotne Avstrije po materinem jeziku. To je bil sicer samo izgovor takratne vlade, ampak popis je bil zares izveden po vsej Avstriji. Oblasti pa so se posebej intenzivno angažirale le na Koroškem in na Štajerskem, kjer prebivajo Slovenci, ter na Gradiščanskem.

Popis je veljal kot neka vrsta volitev in rezultati, ki sem jih opravil po posameznih enotah, so pokazali, da je bilo po posameznih občinah, v posameznih krajih, zlasti na Koroškem, večje število udeležencev popisa, kot je dejansko bilo vpisanih volivcev. To študijo imam opravljeno in jo bom tudi v kratkem objavil. Ponavljam, da je »ugotavljanje manjšine« zelo nevarna in zelo

nesramna zahteva, saj bi se Slovenci še enkrat morali izpostavljati temu maltretiranju.

V Sloveniji pa lahko uredimo vprašanje pomoči zamejstvu. Na kakšen način? Žal so obmejna območja večinoma vsa nerazvita. Sedaj obstaja evropska politika s tako imenovanimi strukturnimi kohezijskimi skladi. Slovenija bi morala podpirati interesente, da se vključijo v to financiranje, kajti če bomo imeli nerazvita območja na naši meji, bo čezmejna komunikacija zelo šibka. Večkrat opozarjam, da to ni več v moči koroških Slovencev, ampak v nas samih.

Strinjam se s kolegom dr. Mallejem, da koroški Slovenci za ohranitev svojega jezika in svoje kulture ogromno sami žrtvujejo. On je že navedel konkretne primere, pa bi jih lahko še naštevali. Lahko bi imeli celo poseben referat o tem, da bi videli, koliko zamejci sami prispevajo. Slovenske gimnazije brez njihovih prizadevanj in njihove vztrajnosti nikdar ne bi bilo. Napadi na ustanovitev slovenske gimnazije so bili nemogoči. Ampak Slovenci so se zbrali, poslali otroke v šolo, v slovensko gimnazijo, da je lahko zaživela. Kaj je danes s to gimnazijo in kakšni so učinki, ugodni posledice za koroške Slovence, smo tudi danes že lahko slišali.

Posebno področje je znanstveno-raziskovalno delo. Na Ministrstvu za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo bi pravzaprav morali narediti koncept, ki bi vključil slovenske raziskovalne institucije v Trstu in dva inštituta na Koroškem v skupni nacionalni program znanstveno-raziskovalnega dela. Morali bi poskrbeti za štipendije, preučiti, kje so ovire, da se mladi zamejci ne javljajo za izobraževanje v Sloveniji. Poznam nekaj primerov, ko iz čisto birokratskih razlogov niso mogli prodreti na slovensko univerzo. Birokrati enostavno niso upoštevali specifičnih razmer in potreb. Zato bi morali temu vprašanju posvetiti posebno pozornost in bi s tem pravzaprav ponovno vključili in povezali mlado generacijo v notni slovenski kulturni prostor. Prepričan sem, da bi z dobro zasnovanim projektom pridobili mnogo mladih. Vključitev v naš slovenski kulturni prostor ni tako enostavna, ampak kar zapletena zadeva. Tu so socialni problemi in cela vrsta drugih zaviralnih momentov in zaradi tega je treba vložiti precej naporov. Vsekakor moramo na kakršenkoli način pritegniti vsaj tiste, ki bi se želeli vključiti v visokošolsko izobraževanje v Republiki Sloveniji oziroma se povezovati na področju znanstveno-raziskovalnega dela.

Jožef Jeraj:

Ob zaključku naše okrogle mize se vodstvu Državnega sveta ponovno zahvaljujem za gostoljubnost, vsem udeležencem pa za njihovo sodelovanje in vztrajno pozornost. Preden se razidemo, vas lepo vabim tudi na prihodnje prireditve v okviru Koroških kulturnih dni v Ljubljani. Z vašim dovoljenjem pa bom poskusil za objavo strniti rezultate našega posveta v nekaj tez in predlogov, s katerimi bi seznanili širšo javnost in odločujoče dejavnike v Sloveniji.

Povzetek tez in predlogov razpravljavcev na okrogli mizi 10. maja 2005

Republika Slovenija kot država zaščitnica mora vztrajati na izpolnitvi 7. člena ADP, vključno z javno rabo slovenščine, s kolektivnimi pravicami in dvojezičnimi oznakami itd.

Manjšinske zaščitne konvencije Sveta Evrope ne nadomeščajo v celoti določil ADP.

Slovinci moramo izkoristiti možnosti, ki jih skupno članstvo v EU omogoča za krepitev čezmejnega sodelovanja z Avstrijo; to ne velja le za državne ustanove, temveč tudi za organizacije civilne družbe tako na kulturnem, gospodarskem, izobraževalnem kot tudi na športnem, lokalnem in drugih področjih.

Dosedanja vlaganja za ohranitev narodne identitete v zamejstvu so se bogato obrestovala, zato je treba težiti k nadaljnjemu stabilnemu financiranju, hkrati pa k preglednosti porabe sredstev.

Vztrajati je potrebno v prizadevanjih za usklajen nastop organizacij koroških Slovencev v odnosu do avstrijske in slovenske države, kar bo doprineslo h krepitvi samozavesti in večji učinkovitosti.

Republika Slovenija mora čimprej jasno opredeliti svojo strategijo do Slovencev v zamejstvu ter sprejeti ustrezno zakonodajo in druge ukrepe na tem področju.

Izkoristiti je treba izkušnje, ki jih imajo druge države članice EU pri zaščiti svojih manjšin (južni Tiroinci v Italiji, Nemci na Danskem, Danci v Nemčiji, Italijani v Sloveniji...).

Spodbujati velja študijsko izmenjavo, šolanje zamejske mladine na slovenskih visokih šolah in univerzah ter poenostaviti administrativne postopke pri tem.

Posebni popis prebivalstva oziroma »ugotavljanje manjšine«, kot ga ponovno predlaga koroški deželni glavar Haider, v sedanji politični situaciji ne bi prinesel realne slike o številu Slovencev na Koroškem ter ne more biti podlaga za uveljavljanje manjšinskih pravic.

Izdajatelje zemljevidov v Republiki Sloveniji je potrebno opozoriti, naj obvezno navajajo tudi slovenska imena krajev v zamejstvu.

Za preprečitev nadaljevanja procesa narodne asimilacije manjšinskega prebivalstva je potrebno okrepiti delo z mladimi in jim nameniti večji delež gnotne in duhovne podpore iz RS.

Opomba urednika zvezka

Na okrogli mizi 10. maja 2005 je razpravljala tudi prof.dr. Breda Pogorelec, in sicer o napačni zavesti slovenske identitete, ki se omejuje z mejo. Spoštovana profesorica Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani je poudarila, da bi bilo potrebno razumeti, da so problemi zamejcev dejansko problemi vse slovenske skupnosti. Le tako razumevanje, ki ga na Filozofski fakulteti razvijajo že štiri desetletja, bi pripeljalo tudi do pravilnega reagiranja matične domovine ob bivanjski stiski slovenskega zamejstva in ob ponavljajočem se asimilatornem pritisku.

Zaradi težav pri snemanju razprave in zaradi poznejše profesoričine hospitalizacije besedila ni bilo mogoče pripraviti za objavo v tem zvezku "Koroškega vestnika".

